

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Kemâl Y. AREN

A. Rıza AYTEKİN

İsmet BİNARK

Alpay BİZBİRLİK

Nazik ERİK

Abdullah ÖZTÜRK

Ünal ŞENEL

Ayşe G. TUNCEROĞLU

Mazlum UYAR

Ali YARDIM

İ. Aydın YÜKSEL

YIL: 28

EKİM 1999

SAYI: 4

ISSN 1301-157X

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

YIL: 28

EKİM 1999

SAYI: 4

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI

– Üç ayda bir çıkar. –

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü

İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

*Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İbrahim Aydın Yüksel*

Haberleşme Adresi

*Peykhâne Sok. Nu. 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: (0 212) 516 23 56
Fax: (0 212) 638 02 72*

Elektronik Posta

337056

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone

*Yıllık: 4.000.000.- TL.
Öğretmen ve Öğrencilere
Yıllık: 3.000.000.- TL.*

Kurum Abonesi

Yıllık: 5.000.000.- TL. (KDV dâhil)

Yurtdışı Abone

(Posta ücreti dâhil)

30 DM

25 \$

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyânet Vakfı

*Ankara Yayınevi
Necatibey Cad. Ankara İş Hanı
Nu. 8/32-33 Sıhhiye
ANKARA*

Ecdad Kitapevi

*Mihhat Paşa Cad. 46/8
Lades Han Alt Kat
Yenişehir - ANKARA*

Bilge Kitapevi

*Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı
Nu. 105
BURSA*

Akademi Kitapevi

159. Sok. 6/A Bornova-İZMİR

Furkan Kitapevi

*İstiklâl Cad. Letâfet Sok.
Nu. 52 Başoğlu İş Merkezi
SAMSUN*

Basıldığı Yer:

*Özal Matbaası
Tel: (0 212) 565 25 99
Topkapı - İstanbul*

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

İÇİNDEKİLER

Mülâkat	S. AYVERDİ ile Mehmed Ali AYNÎ Garbis FIKRÎ	5
Havva Hanım'ı Kaybettik. (Prof.Dr. Eva De Vitray - Meyerovitch. 1909-1999)	KUBBEALTI	9
Mevlâna Dostu Havva Hanımdan Paris Hatıraları	Dr. Abdullah ÖZTÜRK	16
Kahraman	Nazik ERİK	19
Ulubathı Hasan Âbidesi	Prof.Dr. Ali YARDIM	22
Bazı Yazar Ve Devlet Adamlarının Târih Görüşleri Üzerine Bir Deneme	Alpay BİZBİRLİK	26
Er Dede Sultan	Dr. İ. Aydın YÜKSEL	35
Az ve Öz	A. Rıza AYTEKİN	38
"Câhiliyye" İle Ne Denilmek İsteniyor	Ignaz GOLDZİHER Mütercim: Yrd.Doç.Dr. Mazlum UYAR	39
Prof.Dr. Mehmet Kaplan'ın Âli Ölmezoğlu'na Yazdığı Yayımlanmamış Mektuplar	Ünal ŞENEL	48
İslâmiyet, Türklük Ve İlim	İsmet BİNARK	59
İnsan Düşüncesinde Gurbet Mefhumu-3	Ayşe Göktürk TUNCEROĞLU	65
Gördüklerim-Duyduklarım- Okuduklarım	Kemâl Y. AREN	71

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı'tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târîhli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

MÜLÂKAT^(*)

Sâmiha AYVERDİ
ile
Mehmed Ali AYNÎ⁽¹⁾
Garbis FİKİRİ⁽²⁾

M. A. Aynî – Hanımefendi, bana kitaplarınızı Rasim Bey tavsiye etti. Okuduktan sonra da böyle bir irfan kaynağını ziyâreti kendime borç bildim. Doğrusu beni bir çok meselelerde hem îkâz hem de tenvîr ettiniz. Bu derece tekâmülü havsalam almıyor dersem yanlış bir söz söylemiş olmayacağım. Anlatın bana nasıl olabilmış, bu derece tekâmül nasıl olabilmış?

G. Fikri – Ben de şununla iftihar ediyorum ki, hanımefendiyi kıymet bilir kimselere duyurdum. Dünya bomboş. Bu boşluk içinde o bir varlık idi ki, işte ben o varlığı meydana çıkardım. Ben kabahatini bilmez bir adam değilim. Elli senelik kitapçılık hayatımda pek çok günah işledim. O da değersiz, ahlâk bozucu kitapları efkâr-ı umumîyeye satmış olmamdır. Ne yaparsınız, meslek icabı ne buldumsa, ne çıktı ise onu sattım. Ben bu işin ne kötü bir şey olduğunu bilmez değilim. Fakat şimdi hanımefendinin kitaplarını o geçmiş suçlarımın kefâreti addediyor, onları yaymakla bir insanlık, bir vicdan borcu işlediğime inanıyorum. Bunlar benim sebeb-i mağfiretim.

M. A. Aynî – Bu gençlikle bu ileri kafa, bu düşünüş, bu insanlık ruhu, şayân-ı hayret doğrusu.

S. Ayverdi – Hayret etmeyiniz beyefendi, benim ömrü kısa, fakat izi ve eserleri derin ve uzun bir akrabam vardı: Semiha Cemal.

M. A. Aynî – Talebemdi, bilirim.

S. Ayverdi – İşte o bildiğiniz kızın hiç birimizin bilemediğimiz bir vechesi vardı ki, bu aklın verâsındaki büyüklüğünü, kısa ömrünün en genç çağı içinde kazanmıştır. "Pierre Corneille" Cide'de şöyle der:

(*) Merhum S. Ayverdi'nin neşredilecek olan *MÜLÂKATLAR* adlı eserinden.

(1) Âlim, vali, mütefekkir, muharriir

(2) Gayret Kitabevi sâhibi

Je suis jeune il est vrai - Mais aux ames bien née

La Valeur n'attend pas - Les nombres des années...

Demek ki senelerin bu yolda fazla bir tesîri olmuyor. Tasavvuf bir ilâhî şem'âdır ki hangi gönüle girse orada beşerî zulmetleri dağıtıp kendi saltanatını îlan eder. Bence Allah nûruna yüreğini açmamış kimse, ilmine, hünerine san'at ve servetine rağmen yarım bir insandır. Hemen Allah bizi de bu yarımılıktan kurtarsın.

M. A. Aynî – Yirmi sene evvel bir zat tanıdım. Görüşürdük, hürmet ederdim. Hatta kendisinin mânevî mevkiine ve nüfûzuna inananlar pek çoktu. O zamandan beri içimde derttir. Bir gün bana söz arasında: "Benim kemâlâtımdan bahsetseniz.." diye bir teklifte bulundu. Canım sıkkıldı. Yâni bu sözü ona yakıştıramadım ve dostluğu da seyrelttim. Ne dersiniz buna?

S. Ayverdi – Bence bu dâvânın iki vechesi olabilir. Birincisi, buyduğunuz gibi, kendisini medh ettirmek hazzından, bu şirkten geçememiş bir kimse olmasıdır. Yâhut da ululardan biridir ve sizin kendisine olan merbûtiyetinizi anlamak istemiştir. Her hal ve kârda bize lâzım olan, bu gibi mes'elelerin üstünde durmamak ve "belî" deyivermektir. Rifâî Hz. buyurur ki: "Kim elini uzatırsa öp; kuyruğun son kılı ol; zîra ne gelirse başa gelir."

M. A. Aynî – Sizi suallerimle sıkıyorsak bir şey daha sorayım: Tayy-ı mekân hakkında ne dersiniz?

S. Ayverdi – Cenabı Hak her şeye kâdirdir; onun tecellîsine mazhar olmuş kuldân da bütün hârikaların zuhûru beklenebilir. Fakat ehlullah, âdetullah cârî olmiyan keyfiyetlere teveccüh ve rağbet etmezler; meğer ki bir emr-i ilâhî ola.

Büyükler tayy-ı mekânı ruhlar ile ederler, onun için bize gizli olan onlara âşikârdır. Dünya bugün mârifet devrini yaşıyor. Televizyon nedir? Allahın, kullarına kendi elleriyle kendi akıllarile bu keyfiyeti isbat ettirmesi, bir ip ucu vermesidir.

Eskiden bize, değil televizyondan, radyodan, telefondan bahsetseler inanır mıydık? İnsan, câhili olduğu şeyin münkiridir. Fakat şimdi zekânın bu zaferleri karşısında onlara çâresiz inanıyoruz. İşte biz aynı sûretle ehlullahın da ahvâlinden behresiz olduğumuz için, ona bütün mükevvenâtın müsehhâr oluşunu kabul edemiyoruz. Resulullah için demişler ki: Bu nasıl peygamber, bizim gibi yiyor, içiyor, çarşıya pazara gidiyor, kadınlarile şakalaşıyor. Resulullah da buyuruyor ki: Doğru.. fakat "Yûhâ ileyye"; Kehf suresi, 18/110 bana vahy oluyor, onlara da oluyor

mu?

Bence irfan ve aşkı, kerâmet ve mûcize ile bir tutmak, büyüklüğü, bunlarla îzah etmek, irfan ve aşka karşı bir noksan olmaz mı?

Rivâyete nazaran zâtın biri her sabah Bağdat'tan Şam'a uçarak gider, namazı kıldıktan sonra da dönermiş. Bu zat günün birinde Abdülkâdir Hz. ne mülâkî olarak terbiyesine girmiş. Fakat kendisinin kerâmet sâhibi bir kimse olduğunu bilenler: Sen büyük bir zatsın, Abdülkâdir sana ne öğretti? diye sorunca: Öğrendiklerimi unutturdu; uçmaktan geçirdi, demiş.

M. A. Aynî – Güzel.. Yâni benlikten. Benlikle olan amelden.

S. Ayverdi – Kul vardır ki işi gücü bu gibi zevk ve hâlâtta oyalanmaktır. Ne yapsın daha ilerisi onun için değildir. Kendisine bir günde kırk kere tecellî olduğunu söyleyen bir zâta Bâyezid'i tanıyıp tanımadığını sormuşlar. Lüzum yok; bana günde kırk kere tecellî vâkî oluyor, demiş. Fakat ısrar karşısında, hazretin huzûruna varır varmaz düşüp ölmüş. Bilmiyor ki biri tecellî-i sıfat, bu ise tecellî-i zât.

Abdülkâdir Hz. nin oğlu ilimde ileri bir zat imiş. Bir gün kürsüye çıkıp halka iki saat vaaz etmiş. Sonra Abdülkadir Hz. içeri girerek: Ey cemaat kusura bakmayın geç kaldım. Valdeniz yumurta pişirecekti, sahandan düşüp kırıldı! der demez, o iki saatlik vaazı kupkuru gözlerle dinleyen halk, hümgür hümgür ağlamaya başlamış. Mes'eleyi hayretle tâkib eden oğlu: Baba, ben iki saat söz söyledim de kimsede bir şevk uyandırmadım, sen gelişi güzel bir lâkırdı sarf etmekle kıyâmetler koptu! deyince, Hazret gülerek: Şaşma oğlum, biri kâl idi; öteki de hal! buyurmuş.

M. A. Aynî – Sizden bütün bunları dinlemek, tasavvur edemezsiniz bana ne derin bir zevk verdi. Şark felsefesini çok takdîr ettiğiniz anlaşılıyor.

S. Ayverdi – Bence Şark, Garbın beşiğidir. Garb, ne bildi ne buldu ise Şark'tan buldu. Ama kaptığı mayayı kendi hamuru ile yuğurmasını bildi.

Garb, cehâlet, vahşet ve zulmet içinde inim inim inlerken, Şark, bir feyz, ilim ve nur kaynağı idi. Şarkın sonradan kötürümleşmesi, dînin deşil, ihtiras ve menfaatlerin pençesine düşmesinin neticesidir.

M. A. Aynî – Size, Garb fikir âlemini utandırması gereken bir sahtekârlıktan bahsedeyim: İspanyol âlimlerinden **Miguel Asin Palacios** arapçayı çok iyi bilen bir müsteşriktir. Bizim ilm-i akâidimizi ve tasavvuf bilgilerimizi esâsından tanır. **Gazâlî**, Kurtubalı **İbni Masarro** ve Mürsiyeli **İbn-i Arabî** hakkındaki eserleri gayet kıymetlidir. İşte bu zat, **Dan-**

te'nin *Divine Komedi*'deki cennet ve cehennem sıyahat ve tasvirlerini nereden aldığını araştırarak, işin menbainin İslâm eserlerinde olduğu neticesine varmıştır.

Madrid'de 1919 senesinde *Estanislas Mestre La Eschatologia Muslumana eu la Divina Komedia* isimindeki kitabında Dante'nin bilhassa **Şeyh-i Ekber**'in *Fütûhât*'ından mülhem olduğunu söyler. Kitabının bir yerinde diyor ki: İbn-i Arabî menâzil-i ahiret planlarını, *Fütûhât*'ın birbirini velyeden dört sahifesine koymuştur. Ondan seksen sene sonra ise Danté âlem-i ahireti şiirle karıştırarak tasvîr etmiştir. Eğer İtalyan şâiri bu İslâm hakîmini taklît etmemişse bu bir mûcizedir.

İslâmiyet esâsından tetkik edilecek olursa her güzelliği her hakîkati onda bulmak mümkündür. Fakat biz utanılacak bir cehâletle ona omuz silkiyor, kıymetini bilemiyoruz.

Merkezi Paris olan bir teşekkül vardır. Bunun âzâlarının çoğu Avrupa'nın yüksek sosyetesine mensup kimseler, bilhassa düşesler ve konteslerdir. İsviçre'de bunlardan Zîbünnisâ isminde bir kadınla görüştüm. *Mesnevî*'yi âdeta ezbere biliyor, Kur'ân-ı Kerîmden ne sorsanız anlatıyordu.

Size şunu da sormak isterim: Bizdeki şu fecî ahlâk sukûtuna ne dersiniz? Bunun düzelmesinin çâresi sizce nedir?

S. Ayverdi – Bence derdi veren isterse dermânını da verir. Bu dâvâyâ seyirci olmak vazîfesinden dışarı çıkmak istemem. Neden böyle olduk meselesine gelince, iş meydana değil mi? Kullar Allah'dan uzaklaştıkları nisbette insanlıktan da uzaklaşmış olurlar. Ama dünya oyununa her devirde bir başka düzen veren, ne yapalım ki bugün de böyle olmasını istemiş. Tavla oynuyorsunuz; kâh siyah pullar gâlip geliyor, kâh ise beyazlar. Galebe hiç bir zaman siyahın ya da beyazın olmaz. Söz kısa gerek vesselâm.

HAVVA HANIM'I KAYBETTİK.
(PROF.DR. EVA DE VİTRAY - MEYEROVİTCH. 1909-1999)

İslâm ve ilim dünyası bir büyük âzâsını kaybetti. Prof. Dr. Eva De Vitray Meyerovitch 24 Temmuz 1999 günü Paris'de Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Katolik ve aristokrat bir âile içinde yetişerek elit tabakaya mensup çocukların okuduğu okullarda eğitim gördü. Fransa'nın en önemli ilmi müesseselerinden biri olan, İlmî Araştırmalar Merkezi'nde (CNRS) yönetici ve uzman olarak çalıştı. İçindeki arayışa bir gün eserleriyle tanıştığı Muhammed İkbal cevap vererek İslâmiyeti seçmesine yardımcı oldu. Gene onun vasıtasıyla tanıdığı Hazreti Mevlâna'yı ise mürşidi olarak benim-

sedi. Ezher Üniversitesi dahil dünyanın birçok ilim merkezinde dersler ve konferanslar veren Havva Hanım, İkbâl'in ve Mevlânâ'nın bütün eserlerini Fransızcaya çevirerek İslâm ve ilim dünyasına büyük hizmette bulunmuştur. Mekânı cennet olsun.

Kendisini anma ve genç nesillere aktarma bâbında, kıymetli büyüğümüz Sâmiha Ayverdi'nin "Yeryüzünde Birkaç Adım" adlı eserinde bu muhterem hanımefendi ile ilgili hâtıraların bulunduğu satırlara yer vermeyi uygun bulduk.

KUBBEALTI

"YERYÜZÜNDE BİRKAÇ ADIM"DAN

Paris. 27.5.1969

Gece, Madame Eva Meyerovitch de Vitray geldi. Münevver ve uyanık bir kadın. Çok eski bir Fransız âilesinin kızı imiş. Bir Rus ile evlenmiş. Şimdi elli yaşlarında ve Paris Üniversitesi'nin (Facculté des Lettres et Sciences Humaines) kısmında araştırmacı.

İşin bir hoş tarafı da şu: Dünyânın belini doğrultmasını, beşeriyetin, tasavvuf şuuruna ermesine bağlıyor. Esâsen kendisi de Hz. Mevlânâ'dan tercümeler yaparken, kütlelerin selâmetini, İslâmiyette görerek resmen ihtidâ etmiş. Şimdi de, müslümanlığı ile iftihar ediyor. İlmî çalışmaları yanında, popüler ve pratik eserler hazırlamanın faydalı olacağını da ko-nuştuk.

Bu arada, üzüntü duyduğu bir meseleden, 1954'den beri, Konya'da her sene tekrarlanan Şeb-i Arus merâsimlerinden söz açtı.

Konya'ya gidip ihtifâli tâkib ettiğinde, kütle için bir arınmaya, bir süblimasyona yol açan bu rûhî dâvânın, turistik bir festival mâhiyetine getirilmiş olmasından duyduğu ıztırâbı uzun uzun anlattı.

Öyle ki: "Kur'ân-ı Kerîm okunurken, halkın koka kola içmesi, saygısız tavırları, lâubâli konuşmaları elem verici..." dedi ve alâkalılara, gereken îkazı yaparak bu çirkinlik ve ayıbın önüne geçilmesi gerektiğini söylediğinde, aldığı cevap: Ne yapalım? Hükûmet, ancak bir gösteriye izin veriyor. İş daha ciddî ve esaslı olarak plânlayamadığımızdan, büsbütün unutulup gitmemesi için böyle derme-çatma bir merâsime râzı oluyoruz, demeleri olmuş.

Nihâyet bahsi, şu sözlere bağlayarak: "Gençliği uyandırmak, alâkasını şerden hayra çekmek için, onu gerçeklerle samîmî olarak yüzyüze

getirmek gerek. İnsan rûhundaki kıvılcım, onu yelpâzelemedikçe yangın hâline gelmez. Bu çeşit sâhipsiz, ciddiyet ve samîmiyetten uzak bir âyin taslağı ile, ham ve terbiye görmemiş genç ruhları hakîkate yaklaştıracak yerde, uzaklaştırır. Alâkalıların bu tehlikeyi görmemeleri çok üzücü." dedi.

Bana, okumam için (Thèmes Mystiques Dans L'oeuvre de Djalâl-ud-Din Rûmî) isimli 300 sahifelik doktora tezini verdi. Bu sabah ancak önsöz'ü okuyabildim. Eser, çok ciddî ve samîmî. İlmî görüş ve ifâdesine kendi yürek yanğını da katmasını bilmiş.

Eva de Vitray, Müslüman olduktan sonra, bir gece rüyâsında kendi mezarını görüyor. Fakat kabir taşının üstündeki yazılar verev. Kendi ismi de, Havvâ.

Uyandığı zaman bu rüyâdan bir şey anlamıyor. Tâ ki İstanbul'a gelip Halil Can^(*) Bey'in delâleti ile, Galata Mevlevihânesi'ni ziyâret ettiğinde, kabir taşlarının verev yazılmış olduğunu görünce, rüyâsının sâdik olduğunu anlıyor..

Nihâyet Kahire Ezher Üniversitesi'ne misâfir hoca olarak çağrılıyor. Dâvetli olarak bulunduğu bir mecliste, hanımın biri, kendisine ısrarla ve gözünü ayırmadan bakıyor. Nihâyet, münevver ve zarif bir kimse olan bu kadın: "Size gayri ihtiyârî bakıyorum, çünkü rüyamda gördüm." diyor. Kendisinin müslüman olduğunu öğrenince de, ne isim almak istediğini soruyorlar. Meclisin bir ileri geleni: Havva olsun! deyiverince de, mezar taşında yazılı olan isim de gerçekleşmiş oluyor.

Bir de, Türkler lehine hayrete düşmüş olduğu bir vak'a anlattı: Bu sene İstanbul'u ziyâret ettiği sırada, bir Türk dostu ile Eyüp Sultan'a gidiyorlar. Bu arkadaş, yol boyunca şoföre, bu Fransız müşterinin müslüman olduğunu söylüyorsa da, adam pek inanmıyor. Nihâyet duyduklarının doğruluğuna kanaat getirince de, müşterilerinin bir saatten fazla süren namaz ve ziyâretini bekleyip tekrar arabasına alarak istedikleri yere götürdüğünde, kat'iyen para kabûl etmiyor. Ne de olsa, bir Garblı idrâki için bu âlicenaplık, çok şaşırtıcı oluyor.

Bize, bu kendi tedkik, tercih ve gayretleri ile islâmiyeti kabûl edenler karşısında, hem hürmet hem de utançtan başka ne düşebilir? (Yeryüzünde Birkaç Adım, sahife 30,31,32)

Bu sabah, Meyerovitch'in, "Thèmes Mystiques Dans L'oeuvre de Djalâl-ud-Dîn Rûmî" isimli kitabından bir kısım daha okudum. Sahih,

(*) Büyük mûsîkî nazariyatçısı, neyzen ve Mevlevî.

mübâlağasız, çok sıkı tutularak yazılmış bir eser. 25. sahifesinde Prof. Massignon'un "Encyclopedie de l'Islam"daki Tarikat maddesinden almış olduğu, şu tarikat târifini buraya geçirmek ihtiyâcını duydum:

"İlk mânasıyle tarikat, şerîatin zâhirî mânasından îtibaren muhtelif merhalelerden geçerek ve hakîkate kadar ulaştırarak Allah'a giden yolda, her istidadlı kimseyi irşâd etmek için konulmuş mânevî ve ahlâkî bir metoddur." (Sahife 44-45)

Paris, 1.6.1969

Öğleden sonra Mme. Eva Meyerovitch de Vitray, yanımızda hiç kimsenin bulunmasını istemediği için husûsî bir mülâkat talebi ile, otele gelecek. Bakalım hayırlısı.

Beklediğim misâfir geldi ve gerçekten de tahmîn ettiğim gibi, yancak derdleri olduğu, daha ilk cümlelerinde belli oldu. Öyle ki, şu dünyâ yolculuğunda bir rehber aradığını, onun îkaz ve irşâdına muhtac olduğunu, kâh bast kâh kabz hâlimden kurtularak gerçek bir istikrara ermek istediğini ifâde etti.

Haklı idi. Bir kere daha inandım ki, hakîmin âlime ihtiyâcı yok. Âlimin ise hakîme ihtiyâcı çok... Tasavvufu böylesine benimsemiş ve insanoğlunun huzûra kavuşması için tek çıkar yolun bu olduğu idrâkine varmış bir aydın kişi ile hasbîhâl ne kadar zevkli...

O, hakikat teşnesi ve her söylediğini inanarak söyleyen kimse idi. Bir ara, asıl vatanının, şu doğup büyüdüğü ve el'an da içinde yaşamakta bulunduğu memleket olmayıp, Müslüman Şark olduğunu tekrarlarlarken, geçen sene Türkiye'den Fransa'ya gelip, Orly Hava Meydanı'na indiğinde, kendi kendine: "Burada işim ne? Ne hâlimden bir anlayanım ne de bir yakın dindaşım var?..." dediğini anlatırken, biri doktor, diğeri avukat iki oğluna rağmen, derin bir yalnızlık ve gariplik duygusu ile, âdetâ ağlamaklı idi.

Uzun uzun, dünyânın spritüel anlayıştan uzaklaşıp kendi kendinden koptukça, çılgın ve ne yaptığını bilmez bir tehlikeli yığın hâline geldiğini, bir arama ıztırâbı denebilecek bu düzensizliğe bir alarm verilmesi gerektiğini konuştuk. İlmî faaliyetlerinin yanı sıra, gençliğin kolaylıkla okuyup anlayabileceği eserler hazırlayıp neşretmesini bir kere daha tavsiye ettim. O da zâten bunu düşünüyordu. Yazın İstanbul'a gelip oradan da Konya'ya gidecekmiş. Bizde misâfir olmasını ricâ ettim. "Türk misâfirperverliği ile mücâdele edilmez ki..." dedi.

Kahire Üniversitesi'nde İslâmoloji Kürsüsü'ne bir Müslüman Fransız olarak tekrar dâvet edilmiş. Bir yandan da Tebriz'den istiyorlarmış. Henüz kendisi de ciddî bir karara varmış değil. Yalnız bu sene Hacca gitmeyi çok istiyor. (Sahife 45-46)

Paris, 5.6.1969

Madame Eva Meyerovitch'in anlattığı şu acıklı vak'ayı, celâdet ve cesâretimizi kaybedişimizin bir tipik örneği olarak görmemek kâbil mi?

Şöyle ki: Alain Lherbrandt, Fransız televizyonunda Hz. Mevlânâ hakkında bir program yapar. Semâzenleri, mutribi gösterir. Televizyon yayınının akabinde, telefon çalar ve Türk Kültür Ataşesi'nin kendisi ile görüşmek istediğini söylerler. Mösyö alain Lherbrandt, taltîf ve takdîr edileceği ümîdi ile randevuya gelir. Fakat, ataşenin sert bir çıkışı ile karşılaşır:

"Artık Türkiye, böyle Ortaçağ artığı âdetleri bırakmıştır. Bunlar, size söylemeğe mecbur olduğum bir keyfiyet. Fakat işin şahsî tarafına gelince, ben de mevlevîyim." diyerek yakasının altındaki rozeti gösterir.

Hazinden de hazin bir gerçek. (Sahife 54)

Akşam Havva Hanım hasta yatağından kalkarak; güle güle demeğe geldi. İnci ile Mustafa da vardı. Paris'den ayrılmak üzere olduğuma çok üzülen Eva de Vitray, sözünü dolaştıra dolaştıra, gene kendisini rahatsız eden düşünceye getirerek, burada doğduğunu, burada büyüüp burada okuduğunu, ana dili kadar İngilizce'yi de bildiğini, hangi Avrupa memleketine gitse, oranın lisânını konuşabildiğini, fakat bütün bunlara rağmen kendisini, bu memleketlerin dilini bilen bir seyyah saydığını söyledi. Sonra: "Sâmiha Hanım, bana çok iyi bir fikir verdi, şimdiye kadar hep ilimle uğraştım, halbuki halka inmek, islâmiyeti, Avrupalıya tanıtmak lâzım, işte bu benim vâzifem... ben, Müslüman doğmadım, hattâ âilemin bu tarafı hiç mi hiç yok... aradım, tetkîk ettim ve çok şükür islâm'ın ululuğunu bularak da Müslüman oldum." dedi.

Sonra, İstanbul'a gelip konferans verirse faydalı olup olmayacağını sordum. "Mevlânâ'nın memleketinde ondan nasıl bahsedebilirim?" dedi. Biz de, gençliğin, hele kendini münevver sayan yarı aydınların cehâletinden bahsederek, bu işin çok yerinde olacağını söyledik. Ve Hocamızı: "Bize Müslümanlık Garb'dan gelecek" dediğini de naklettik.

Nihâyet giderken: "Senin çocuğun olacak yaşta değilim, fakat gittiğin için o derece mahzûnum ki kendimi yetim hissediyorum" dedi. (Sahife 56)

Paris, 30.8.1971

Eva Meyerovitch ile Viel Kahvesi'nde buluştuk ve üç saat konuştuk.

Konıya ve Hz. Mevlânâ mevzuunda yazdığı kitabı tab ettirmek üzere imiş.

Mısır'dan Hacca gitmek için çektiği sıkıntıları, fakat Resûlullah'ın, olmayacak işleri nasıl oldurduğunu, binlerce insan arasından vizesini ne sûretle alabildiğini anlattı. Bâhusus, birbuçuk milyon hacının tek kalb hâlinde "Lebbeyk!" deyişleri, namaz kılışları, bu kuvvetien ise aslâ küçümsenemeyeceğini, fakat ondan da, şuûrlu bir ruh gücü olarak faydalanmak gerektiğini ifâde etti.

"Hükümdârı hammaldan ayırmayan, hepsini tek libas, tek gaye içinde eriten islâm, işte hakîkî ve kavgasız sosyal adalet.

Resûlullah, bunun yolunu çizmiş, gerek Kur'an gerek hadislerle beşerin istikbâlini sağlama bağlamış. Fakat o beşer, gene de kendisine açılan yolu tıkayıp, iptidâî, geri ve gayr-ı insânî ideolojiler, sistemler tecrübe etmeğe kalkışmış ve her yeni tecrübeye, ya kan gövdeyi götürmüş veyâ kütlelerin idârî, içtimâî, etik ve estetik düzenleri bozulup cemiyet psikozları, insanı, salgın ruh hastalıkları ile kırıp geçirmiştir." dedi.

Eva çok haklı. O salgın ruh hastalıklarından korunmak yolu, beşerî hırs ve zaaflara tepeden bakarak, onlara, değerlerinden fazla kıymet vermemekle mümkün.....

Eva, Meyerovitch, tam bir islâmî huzur içerisinde. Müslümanlığı, şüphesiz profesörlüğünden, yazdığı kitaplardan, belki dünyânın her çeşit nîmetinden daha ağır basıyor. Onun için de, huzurlu ve müsterih. (Sahife 136-137)

LE MONDE GAZETESİNDEKİ VEFAT HABERİ

29 Temmuz 1999

Fransa'nın dünyaca ünlü Le Monde gazetesi, Eva Hanım'ın vefat haberini şu değerlendirmeye birlikte verdi:

İslâm bilgini, Eva de Vitray -Meyerovitch, 24 Temmuz cumartesi günü, Paris'te, doksan yaşında vefat etti. 1909'da Fransız aristokrasisinden Katolik bir aile içinde dünyaya gelen Eva de Vitray, hukuk tahsili yaptığı sırada çok erken yaşta tasavvufa ilgi duydu. 1954'te, Müslüman oldu ve tasavvuf şiiri konusunda doktora yaptı. 1983'te Le Monde'da ya-

yımlanan bir mülâkatta, İslâm'ı "din adamları sınıfı bulunmayan bir yetişkinler dini" olarak değerlendiriyor ve dinî bağlılığını izah ederken şöyle diyordu: "İslâm'da, tıpkı bir ağaç gibi ayakta, tıpkı hayvanlar âleminde olduğu gibi eğilmiş hâlde, bir taş misâli secde eder vaziyette, velhâsıl bütün bir kâinatla ve dokuz yüz milyon inanmış Müslümanla uyum ve âhenk içinde dua edilir (namaz kılınır)". İlmî Araştırmalar Millî Merkezi (CNRS) görevlisi olarak çalışmış, çok sayıda konferanslar vermiş ve öğretim üyeliği yapmış olan Eva de Vitray-Meyerovitch, çoğunluğu tasavvuf ve Mevlevî tarikatının kurucusu (13. yüzyılda yaşamış) Mevlâna Celâleddin Rûmî hakkında olmak üzere kırk kadar eser bıraktı. Mevlâna'dan yaptığı tercümeleri arasında *Divan (les Odes mystiques, Klincksieck, 1973)*, *Fîhi Mâfih (Le Livre du Dedans, Sindbad, 1976)* ve bilhassa *Mutlak'ı Arayış* alt başlığını taşıyan *Mesnevî'yi (Mathnawi, La Quête de l'absolu (éd. du Rocher, 1990)* saymak gerekir. Rachel ve Jean-Pierre Cartier'in kendisiyle yaptıkları görüşmelerden oluşan *İslâm'ın Güler Yüzü (Islam, l'autre visage, Albin Michel, 1995)* kitabında Eva de Vitray, "Hıristiyanlık'ın ve İslâm'ın en temel değerlerinden hiçbirini inkâr etmeden alıp benimseyen ve onlara tam bir kardeşlik boyutu kazandıran" bir mesaj üzerinde, yani Mevlâna'nın öğretisi içinde yer alan "sevgi mesajı" üzerinde ısrarla durur.

MEVLÂNA DOSTU HAVVA HANIMDAN PARİS HATIRALARI

Dr. Abdullah ÖZTÜRK*

Hayatta öyle karşılaşmalar vardır ki kin, nefret ve şiddet doludur. Tıpkı insanların kendi nefisleri, kendi cennetleri için birbirlerini boğazlayıp öldürdükleri savaşlar gibi... Öyle karşılaşmalar vardır ki hem sevinç hem de hüznü doludur. Zira aralarında mutlaka bir kazanan, bir kaybeden taraf vardır, tıpkı boks karşılaşmaları gibi. Öyle karşılaşmalar vardır ki aşk, muhabbet, hoşgörü ve dostluk doludur. Sanki nefisler birleşmiş, benlikler kalkmış, amaçlar bir noktada bütün olmuştur. Tıpkı Hz. Mevlâna'nın Şems Tebrizî ile karşılaşması gibi. Öyle karşılaşmalar da vardır ki tesâdüf ve sürprizlerle doludur. Tıpkı Tanrı misafirlerinin buluşması gibi beklenmedik bir anda ve mekânda oluşuverir. Şeklini açıklar, sebebini bilemezsiniz.

Kısa bir süre önce aramızdan ayrılıp ebediyete intikal eden Mevlâna dostu Fransız profesör Eva de Vitray Meyerovitch (Havva Hanım) ile, 1974 yılında Paris'teki ilk tanışmam, benim için biraz sürpriz ve ilginç olan bir karşılaşma ile başlamıştı. 1973 - 1974 yıllarında Sorbon üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenciydim. Bir akşam "Cite' Universitaire"deki Monaco yurduna döndüğüm zaman, aynı odayı paylaştığım, Sorbonne'da iktisat doktorası yapan Balıkesir Dursunbey'li Hüseyin Sak adındaki arkadaşım, "Abdullah sana sürpriz bir haberim var" dedi ve ilâve etti: "Bugün birkaç arkadaşla Unesco başkanı Prof. Dr. Haydar Bammad'ı ziyaret ettik. Onun odasında Mevlâna hayrânı son derece mütevazı, yaşlı bir felsefe profesörü bayan ile tanıştık. Türkiye'yi ve Türkler'i çok seviyor. Bize ilk sorusu "İçinizde Konyalı var mı?" oldu. Ben de senden bahsettim, seninle tanışmak istediğini söyledi dedi.

(*) Konya Selçuk Üniversitesi öğretim görevlisi.

Bir kaç gün sonra randevu alıp evine gittiğim zaman, Havva hanım Fransız televizyonundan gelen bir program ekibine Hz. Mevlâna'yı anlatıyor, günümüz insanının Hz. Mevlâna'nın mesajlarına olan ihtiyacını vurguluyordu. Program sonrası gelen misafirlere hem çay kahve ikram ediyor hem de Türk misafirperverliğinden bahsediyordu. Fransızlar, "Türkler niye misafirperverdir?" diye sorduklarında Havva Hanım, "Cevabı çok açık, Türkler evlerine gelen yerli yabancı herkesi hiçbir ayırımı tâbi tutmadan Tanrı misafiri olarak addederler de onun için" dedi. Türklerle ilgili duygu ve düşüncelerini anlatırken tebessüm ederek sık sık bana bakıyor, konuşmalarını âdetâ tasdik ettiriyordu. Konuyu yine Hz. Mevlâna ve Konya üzerine çekerek Fransızlar'a Roma öncesi ve sonrası Konya'yı ve Anadolu'da geçen medeniyetleri anlattı. Konya'nın "İconium" adıyla bir zamanlar Romalıların başşehri olduğunu, daha sonra Selçuklular ve Mevlâna döneminde sanat ve kültürün doruğa ulaştığı bir ilim ve kültür merkezi haline geldiğini vurguladı. Sohbetinin sonlarına doğru misafirlere beni ve kendini işaret ederek "İşte karşınızda Mevlâna dostu gerçek bir Konyalı evlat ve Mevlâna âşığı bir anne" dedi. Başından beri hissettiğim bir anne evlat ilişkisinin söze dönüştüğünü görünce, son derece mutlu olmakla birlikte içimde duyduğum bir ezikliği ve burukluğu samimi itiraflara dökerek âdetâ bir suçluluk duygusundan kurtulmak istedim. Zira Havva hanım için Konya demek Mevlâna demektir. O an Paris'te çalışan bir Konyalı terzinin, bana söylediği bir söz aklıma geldi. "Bende köyümden kalan tek şey yağmur sonu toprak kokusudur" demişti. Onun gibi bende de Hz. Mevlâna'dan kalan tek şey kutsal günlerde Mevlâna müzesinde yaptığım türbe ziyareti ve duâlardan başka bir şey değildi. Çünkü ben Paris'te Mevlâna hakkındaki cehâletimle ne Mevlâna'ya layık bir Konyalı, ne de Havva hanım gibi Mevlâna âşığı bir anneyle evlât olabilirdim.

Havva hanıma dönerek, "Ben size layık bir evlat olamam, ben miras yedi Müslümanlar gibi şu anda Mevlâna mirasına konan bir Konyalıyım. Şimdiye kadar hep Batılı yazarları düşünürleri anlamaya ve anlatmaya çalıştım. Mevlâna'nın çağları aşan bir mistik şair, mutasavvıf olduğunu ilk defa sizden duyuyorum ve bir Konyalı olarak bu durumuma çok üzülüyorum" dediğim zaman, "Hiç üzülme sen Batılı yazar ve şâirleri incelemeye devam et, onları bir gün Mevlâna ile kıyasladığın zaman bana daha çok hak verecek Mevlâna'nın farkını daha iyi anlıyacaksın" diyerek teselli etti ve Fransızlara dönerek, Batı'daki eğitim sistemlerinin çarpıklığından söz etti. Bir gün Roger Garaudy'nin Kendisine "Havva Hanım ne ga-

riptir ki Sorbon'da felsefe doktorası yaptım hiç İslâm felsefecisi tanımadım" dediğini nakletti. Yine bana dönerek, "Şu anda İranlı bir profesörle Mesnevi'yi Fransızca'ya çeviriyorum, onu bitirince Konya ve Hazreti Mevlâna ile ilgili bir kitap yazacağım. Onu ilk takdim edeceğim kişilerden biri sensin bir gün belki onu Türkçe'ye çevirirsin dedi. En büyük duâsı ölmeden önce Mesnevi'nin Fransızca'sını bitirmektir. Allaha şükür Mesnevi'yi Fransız dünyasına kazandırdığı gibi bir çok eser verdi. Bunlar içinden bir eseri "İslâmın Güleryüzü" başlığıyla Şûle yayınlarından çıktı. Bu eser, Cemal Aydın tarafından Türkçe'ye kazandırıldı. Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna adlı eserini de 1988 yılında çevirmek eşimle bana nasip oldu. İlk baskısı aynı yılın Mevlâna ihtifallerinde bitti. Bâzı tashihlerle ikinci baskısına hazırlanıyoruz. Bu yıl için "Hz. Mevlâna ve Tasavvuf" adlı bir eserin tercümesini bitirmek üzereyiz. Yılbaşından önce yayına sunmayı düşünüyoruz. İnşallah bundan sonra da gerek eserlerini Türkçeye çevirerek, gerekse bizzat şahit olduğumuz duygu ve düşüncelerini çeşitli yazı dizileriyle Havva hanıma ilgi duyan dostlarımıza aktarmaya çalışacağım. Öğrencilik hayatımda yakından tanıma fırsatı bulduğum Eva Hanım, Roger Garaudy gibi filozof meşrepli düşünürlerin Batı'yı ve Doğu'yu anlama ve teşhis etme konusunda bana çok büyük katkıları olmuştur. İnsanlar tabiatından aldığı besinler ve teneffüs ettiği hava ile beslenirler. Ama aldıkları besin ve havanın ne ihtiva ettiğini, hangi vitaminleri ihtiva ettiğini ancak laboratuvarlarda yapılan analizler neticesinde öğrenirler. Sağlıklı beslenmenin bir yolu da budur. Gerek iç gerek dış dünyamda olayları ve düşünceleri tahlil etme usul ve yöntemlerini kazanmada Havva hanımdan çok istifade ettiğimi özellikle belirtmek isterim.

KAHRAMAN

Nazik ERIK

Bizim memlekette (ana) olmak herhalde mühim bir şeydi. Yaşlılar bâzılarına (ne mutlu sen şehit anasısınsana ne var!) derlerdi. Eh dünya için pek özenmeseler de bir şehidin 70 kişiye şefaateceğine inanıldığı için âhiretini bulmuş olmasına haset değilse de imrenir gibiydiler.

Gençler pek gayretli, pek hatır naz, pek düşünceli olurlardı. Yaşlıların onlar istemeseler âilevî şartlar içinde akrabalıklar yüzünden inanç, gelenek görenek icabı mecbur olmasalarda! hizmetine koşarlardı. Güçlerinin yetmediği yerde yardıma kavuşan ihtiyarlar bundan pek ama pek memnun olur (hâfız anası ol inşallah!) diye duâ ederlerdi. Ben böyle bir duâ aldım mıydı hatırlamıyorum ama, ben bir kahraman anası olmakla övünebilirim. Lûgatlar bu kelimenin yiğit, pehlivan bahadır anlamına geldiğini yazar. Eski devirlerin koca battal gazisi de bu yiğitliğin timsali, örnek diye gösterilir. Güçlü kuvvetli ve de korkusuz demek olmalı. Pehlivanlarda kahraman sayılırlar. Ter döker emek çeker, direnir, gücünü kuvvetini sarf eder, karşısındaki hasımlarını yenerler. Onun için onlar kahramandırlar. Yani emek çekmesini bilen, bu yolla çileye soyunan, her türlü engele rağmen yılmayan kahramandır.

Benim bir oğlum var! Ömrü bir bakıma hep çile ile geçti! Bir bakıma dedim, çünkü hiçbir zaman kendisini çile içinde görmedi... Yolunda hep zorluklar olumsuzluklar vardı.! O kadar

Onu tanıdığım zaman hizmette gayretli, yenilikler peşinde bir devlet memuruydu. Düzenli bir evi, bir âile hayatı vardı. "Şimdi işimden ayrıldım dedi!" (Neden?) diye sormadım... Belki herkes sebebini bilmiş, benim gibi kimseciklerde soramamıştır. Halbuki o bulunduğu yerde işinin ehli ve erbabı idi. Yabancı diyarlarda bile bu yönde çalışmış, çabalamış kendisinden beklenen müesseseyi kurmuş, bırakmış kendini ispatlamıştı. Sanki hiç mi hiç umursamamış gibi davrandı. Aslında bir darbe sayıla

bilirdi. Darbeyi yiğitçe göğüslendi! "Başka iş kurduk! dedi. Halbuki o iş ona göre değildi... İyilikleri severdi... Dosta dostluğa teşneydi... Fedakârlık, ferâgat değil karşısındakinin mutluluğu için kendinde ne varsa paylaşmaya hazırdı. Acısına dayanamazdı, karşısındaki huzur bulsun da... memnun olsun da... O yeterdi ona, kimler geldi, kimler geçti, kimlere kucak açmadı. Bu yüzden kurulu düzeninin yıkıldığı gün tıpkı evvelkilerde olduğu gibi uğradığı ihanette karşısındakileri hiç suçlamadı. (Biz bu işin ehli değilmışız demek!) dedi. Üzülmedi mi? Üzülmez olur mu hiç? Ama içine sindirmeğe çalıştı. Çünkü gönlü daha yükseklerdeydi! Şık giyinişi, geniş bilgisi, görgüsü, zarif tavırları yanında her halindeki titizliği onun san'atkâr mizacına verilirdi! Ama hepsi bu kadar mı idi? Sevgi dolu yüreciğinin açlığını doyurabiliyor muydu? Gerçek yürek sızısından bahsettiğini hiç işiten oldu mu ki?

O bir yönü ile (yalnız adam)dı...Dedim ya gönlü yükseklerdeydi. Fransa'daki (doğu mûsikîsi) için açılan müsabakaya giderken hazırladığı ÂYİN. Ben yazmadım anacığım demişti. İnan yazdırdılar! Mûsâbaka mükâfatı olan derecesini alıp döndüğü zaman, geniş bir çevrede yazıp neşrettiği (UD) metodu hakkındaki kitabının gördüğü alâka kadarını bile, görmedi!

Almanya'ya tek başına doğu mûsikîsini, Türk sesini temsil için gidişinde onu (66) rakamı ile tertip edilmiş afişler ile karşılaşmışlardı. Çekilmiş fotoğraftan bir nüsha da bana uzatırken (bilirsin ebcet'le ism-i celâl de 66 dır) derken ...belli belirsiz, fakat haklı bir gururu vardı.

İtalya'daki "Doğu Mûsikîsi" karşılaşmasına ne zorlukla yetişebilmişti. Tek başına bir ud'u bir de kendi. (500 kişilik bir salondur anacığım demişti. Çıt çıkmadan dinlediler...) Hollandalarda işin ne dedim yorulmanın lâzım .. Hem de ne kadar uzun kaldın... (Ama Hollanda Milli Eğitim Bakanlığı çağırmıştı dedi. Okullardaki Türk Mûsikîsi dersi için öğretmenlere seminer vermem istendi!) O hep fırsat ve imkân buldukça ülkeden ülkeye koşardı. Ama bunlardan memlekette kimseciklerin haberi yoktu.

Türk mûsikîsinin icraatı şöyle olmalıdır, diyordu...yazıyordu...çiziyordu...San'atkâr ruhunun bütün incelikleri ile afişler hazırlıyor, dekorlar düzenliyor, Türk mûsikîsinin gerçek ustalarıyla konserler, televizyon gösterileri –olmadı ehline san'at zevk ziyafetleri tertip ediyordu. Genç istidatlara destek olmaya, onları cesaretlendirmeye çalışıyordu. İsteddiği tek şey çalışıp mûsikîyi– gerçek Türk mûsikîsini erkânı-âdâbı, târihi ve haki-katiyle tanıtabilmek, tattırabilmektir. Hiç değilse yurt dışında olduğu ka-

dar! Yanlış! Yanlış söyledim ona ne diyeceğimi de bilemedim... Çünkü ona dışarıya giderken ya da gelince (gelen oldu mu bari?) diye soruyorlardı. O ise tek başına ud'u ve sesiyle salonları nasıl doldurduğunu pek söylemiyordu. Amerika'dan ilk dönüşünde edindiği yeni mûsikî sever Amerikalı dostlarının ellerinde neyleri ve sazları ile çekilmiş resimlerini göstermişti. İkinci gidişinin karlı gecelerinde nasıl karşılanıp misafir edildiğini kendi kalemiyle anlattı. Onun derdi bu idi! Konya konservatuvarına da bunun için gitmişti. Müjdat Gezen'in o nâdide okulunda hocalığı o yüzden zevkle hem de pek memnun olarak kabul etti. Hep fırsat aradı... Hep! Hiçbir teşebbüsünde de eli boş dönmedi. Tıpkı (nar çiçekleri açtırdığı) Denizli horozlarının gününde olduğu gibi...

Mimarlığını ise galiba –yâni benim bildiğim bir tek yerde, sevgili Bari Hüda'nın Türkiye'deki Mevlevi Dergâhlarını teker teker ele alıp incelediği, bir türlü ortaya çıkması nasip olmayan o muazzam tezinin çizimlerinde kullanıyordu. Sen galiba bu çizimler için bu mesleği tahsil etmişsin oğlum! Dedim. İncecik güldü... (Galiba!) dedi... O kadar...

Hastalığının ilk ortaya çıktığı günlerde (annem de bu hastalıktan ölmüştü... dedi...bir ince hüznle... Ben bu âilede bu hastalığın 7'nci kurbanıyım...) Söylenecek bir şey yoktu... O da isyan etmiyordu... Ama yanında kendisinin (koruyucu meleğim) dediği bir gönül ehli kahraman vardı... Dişini tırnağına takmıştı. Bir san'at âbidesi gibi sadece koşunu yordu... Bu güne kadar böyle gelindi. Onun için O ikinci kahramandı.

Benim oğlum bir yığitti. Dürüst, bilgili, görgülü, asil ve hatır naz! Benim oğlum bir pehlivandı... Gereğinde teke tek güreşti, tek başına... Hep güreşti. Taniyan herkes onu sevdi, anlayanlar takdir ettiler... Ama benim oğlum anlamayanlarla, anlamak istemiyenlerle, köstek vurmak isteyenlerle hep güreşti...

Şimdi de hastalıklarla güreşiyor... Sabrı var, Şükrü var... Ve her zaman güvendiği, dayandığı, sığındığı Büyük Allah'ı var.

O bir kahraman! Kahramana destanlar yakışır... O şimdi kendine yakışır destanlar düzüyor! Kırk yılda ortaya koyduğu yüzlerce eser, besteye iki yılda 200 ilâve... Bursa konservatuvarı Onu bâki kalan sedası havasında karşıladı. Sevenleri, dostları hep onunla beraber.

Benim oğlum bir kahramandır. Rabbimin onu iki cihanda aziz kılaacağına, gayretinin, sabrının, muhabbetinin ve imanının ecrini verip ihsanı ile mukafatlandıracağına bütün gönlümle inanıyorum...

ULUBATLI HASAN ÂBİDESİ

Prof. Dr. Ali Yardım

Târihleşmiş insanlarımız vardır. Onlar, hep vermesini bilen insanlar arasından çıkmıştır. Kendi varlığını, daha değerli olan uğrunda fedâ edip, ölümsüzleşmiş mutlulardır onlar. Millî hâfızanın hiç unutmadığı bu ölümsüz mutlulardan biri de **Ulubatlı Hasan**'dır. *İstanbul* surlarına fetih sancağını diken yiğit **Hasan**!. Köyünün adı, her ne kadar "*Uluâbad*" ise de, ilkokuldan itibaren hocalarımız hep, kelimenin birinci "*â*"sını hazfederek "*Ulubat*" diye öğretmişlerdir bizlere. Kulaklarımızda hoş bir sadâsı vardır *Ulubat*'ın.

Târih olan insanlarımızın yanında, bir de âbide şahsiyetlerimiz vardır. Milletin hâfızasında âbideleşmek için, âbideleştirmeyi bilmek gerekiyor. Arkadan gelenler, önden gidenlerin; fedâkârlıklarını, hasbî çalışmalarını, çevresini aydınlatan ışıklarını, vakıflaşan varlıklarını, feyizli sözlerini ve bereketli gayretlerini anlatmazlarsa, yazmazlarsa, tanıtmazlarsa, şiirleştirmezlerse, tablolaştırmazlarsa, romanlaştırmazlarsa, bütün bunlar, unutulup gitmeye terk edilmiş olurlar. Ömrünü târihî değerlerimizi âbideleştirmekle geçiren Rahmetli Yüksek Mimar Mühendis **Dr. Ekrem Hakkı AYVERDİ** Beyefendi, *İstanbul*'un fethinin 500. yıldönümü olan 1953 yılında *İstanbul Fetih Derneği*'ni kurmuş; arkasından da, bir dizi âbideleştirme faâliyetine girişmiştir. İşte, bunlardan birisi de *Ulubatlı Hasan Anıtı*'dir.

Uluâbad, *Bursa*'nın *Karacabey* ilçesine bağlı, *İzmir-İstanbul* karayolu üzerinde, *Bursa*'ya 50 kûsûr km. uzaklıkta bir köyün adıdır. Düz bir ova üzerinde ve suyu devamlı akan bir ırmak kenarında kurulmuştur. İsminden başka, târihî bir yapı özelliği yoktur. Halkı; soğan, domates, ayçiçeği gibi tarım ürünleriyle geçimini sağlamaktadır. Köyün merkezinde karayolunun hemen kenarında, *Bursa* istikâmetine giderken sağda, iki dendenli ve yola bakan yüzünde kitâbesi de olan bir küçük *sur* vardır.

Otuz seneyi aşkın bir süredir, otobüsle önünden her geçtiğimizde, âilece *Ulubathı Hasan*'ın rûhuna bir fâtîha okur ve *İstanbul*'un fethini yâd ederdik. Sur dandanının ortasında bir de yağlı boya levha vardı. Sancağın surlara dikilişini sembolize ediyordu. Levha, sonradan, aslına uygun olmadığı gerekçesiyle kaldırılmış.

Nihâyet, 5 Temmuz 1998 târihinde hususî otomobilimizle âbidenin önünden geçme imkânımız oldu. Bu tür târihî ve mânevî değerlere karşı son derece duyarlı olan eşim: "*Şu âbideyi yakından bir görelim. Hem, surdaki levhayı indirmişler; onu da bir soralım. Gerekirse ilgilenelim!..*" dedi.

Otomobilimizi, âbidenin arkasındaki köy kahvesinin önüne park edip, kahveciye *Muhtar*'ı sorduk. *Muhtar Halil TÜRER* Bey geldi. Tanıştık, hâlleştik. Bize, köyün durumu ve bütçesi hakkında bilgi verdi.

– "*Muhtar, dedim. Bu âbide sizin şeref belgenizdir. Görüldüğü gibi, yeterince bakımlı değil. Özellikle kitâbe, yoldan gelip geçenlerce iyi okunamıyor. İlk plânda, kitâbeyi temizleyip altınla varaklasak ve yeni bir çevre düzenlemesi yapsak; ne dersin?*"

– "*Hocam, çok iyi olur da, bütçemiz biraz zayıf!..*"

– "*Muhtar, sen bize mânen destek olursan, ben varaklama işini üstlenirim; hayır sâhibi bir Allah'ın kulu bulur, maddî külfetini de ona ödettiririm!..*"

– "*Hocam, tamam; ben elimden gelen hizmeti yaparım!..*"

– "*Muhtar, ben şu anda bir araştırma gezisine çıkıyorum. Eylül'ün ilk yarısında Üniversiteler açılmadan önce seni ararım!..*"

Aramızda geçen bu konuşmadan ve telefonlarımızı kaydettikten sonra ayrıldık.

Gezi dönüşünde, sanayici iş adamı *Ahmet Er* Bey'le görüştük. Durumu kendisine hikâye ettim. "*Tamam hocam, hemen gereğini yapalım!..*" dedi. *İstanbul* ile irtibat kurup, yeterince altın ve miksiyon getirttik. *Muhtar* Beyi telefonla arayarak "*Biz, 12 Eylül'de geliyoruz*" dedik. Arkasından iş adamı *Ahmet ER* Bey ve asistanım Arş. Gör. *Özkan BİRİM*'le sabahın erken saatlerinde *İzmir*'den yola çıktık. O gün öğleden sonra *Uluâbad*'a ulaştık. Düzenimizi kurup hemen çalışmaya başladık. Geceyi *Karacabey*'de geçirdik. Ertesi günü 13 Eylülde ikindiye doğru çalışmamızı tamamlayıp *İzmir*'e hareket ettik.

141x121 (118x98) cm. eb'adındaki kitâbe, lâtîn harfleriyle yazılmış olmasına rağmen, klâsik Osmanlı dönemi kitâbe stilinde kabartma olarak yontulmuş, satır arası cedvelleri çekilmiş ve kenâr pervazları düzenlen-

miş muhteşem bir sur kitâbesi görünümündedir. Metin olarak: "**İSTANBUL FETHİNDE / SURLARA SANCAĞI / İLK DİKEN ŞEHİD / ULUÂBADLI HASAN'IN / HATIRASINA / İstanbul Fethi Derneği / 29.10.1956**" ifâdesini taşımaktadır. Malzemesinin yapısı, taşlarının örgüsü, dendanları ve kitâbesiyle, ovanın ortasında bir kale suru heybetini hissettiren bu anıt, gerçekten **Ulubatlı Hasan**'ı kendi köyünde âbideleştirmiştir.

Beyaz mermere kazınmış olan kitâbe yazısı, yoldan gelip geçenler tarafından rahat okunamıyordu. Temizlenip som altınla varaklanınca, hem 50-60 metre geriden net olarak okunur hâle geldi; hem de, altınla kaplandığı için, gerdanlık takılmış gibi, nazarları üstüne çeken bir asâlete bürünmüş oldu.

Çevreden hiç bir kimseye haber vermeden yapıp geçtiğimiz bu çalışmayı, *İstanbul Fetih Cemiyeti* yetkilileri haber alınca; hem yapılan işi kâğıda dökmemi, hem de bir iki fotoğraf göndermemi istediler. Bu yazı, bu maksatla yazıldı.

Biz ayrıldıktan sonra, durumdan son derece mutlu olan Muhtar **Halil TÜRER** Bey, *Bursa Vâliliği ve Belediyesi* nezdinde teşebbüse geçerek, çevre düzenlemesini plâna aldırması ve hazırlattırılan proje uygulamaya konmuş. Bu satırların yazıldığı sırada, düzenleme çalışmalarının devâm ettiği haberi geldi.

Bu vesîle ile; târihî şehidimiz **Ulubatlı Hasan**'ı ve ömrü âbideleştirmekle geçen âbide şahsiyetimiz **Ekrem Hakkı AYVERDİ** Beyefendiyi rahmet, minnet ve şükran duygularımızla anarken; *Uluâbad* Köyü Muhtarı **Halil TÜRER** Bey ile, bu işin maddî külfeti yanında bizzat çalışmaya da iştirâk eden **Ahmet ER** Beye ve işini ciddiyet, titizlik ve mahâretle yapan **Özkan BİRİM**'e teşekkür ediyorum.

Milletçe, âbidelerimize sâhip çıkmamız dileğiyle!.

Ulubatlı Hasan Âbidesinin Kitâbesi
(Fotoğraf: Prof. Dr. Ali YARDIM)

Suru, minâresi, bayrağı ve sedir ağacıyla Ulubatlı Hasan Âbidesi.
Özkan Birim, çalışmasını sürdürürken.
(Fotoğraf: Prof. Dr. Ali YARDIM)

BAZI YAZAR VE DEVLET ADAMLARININ TÂRİH GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR DENEME

Alpay BİZBİRLİK*

Sosyal bilimlerden olması dolayısıyla târîh üzerine pek çok mütâlaalarda bulunulmuş, bu bilimin nasıl târif edileceği, metodunun ne olacağı konularında uzun münakaşalara girilmiştir.

Târîh zaman zaman bir milletin diğerine duyduğu kinin bir vâsıtası zaman zaman da yazarların elinde kendi milletinin yüceliğini vurgulama aracı olmuştur.

Târîh bilimi bütün bu aşamalardan geçerek -her ne kadar övünme ve kini vurgulama noktasında takılanlar az olmasa da- günümüzde tartışmalar belirli bir düzeye gelmiştir.

Şimdiye kadar târihin pek çok tanımı yapılmışsa da bunların çoğu batılı tarihçilerin tanımları üzerine inşa edilmiştir. Bu konuda Türk târihçileri adına rahmetli Togan'ın "Tarihte Usul" adlı eseri ilk olma özelliğini taşımaktadır.⁽¹⁾

Tarih târifleri yapılırken Heredot'tan zamanımıza kadar pek çok batılı târihçinin birbirine yakın görüşlerine geniş tabanda yer verilmiş, zamanın ve olayların ele alınış özelliklerine göre bir takım öncü şahsiyetler söz konusu olmuştur.⁽²⁾

Bilindiği gibi tarih biliminin araştırma alanı insan topluluklarının faaliyetleri sonucu vuku bulan olaylardır. Bu bilim üzerine batılı tarihçilerin târiflerine yer vermek gerekirse Heredot'a göre tarih insanların yaptıklarının zamanla sönüp gitmemesi, Hellenlerin olsun, barbarların olsun başardıkları büyük işlerin yok olmaması, bilhassa neden birbirlerine karşı savaş yaptıklarının bilinmesi için yazmaktadır. Voltair'e göre ise tarih, ne kralların hayatını, ne de saltanat yıllarını anlatmak değildir; tarih insan

(*) Yrd.Doç.Dr., C.B.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, MANİSA

(1) Z.Velidi Togan, *Tarihte Usul*, İstanbul 1981, s 167-173

(2) Z.Velidi Togan, age, s.2; Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği*, Ankara 1981, s 17

zihninin tarihini yazmaktadır.⁽³⁾

Son dönem Türk tarihçilerinden bâzılarının fikirlerine göz atıldığında bir tanıma göre; tarih bir milletin köküdür, köksüz ağaç yaşayamayacağı gibi tarihsiz millet de yaşayamaz.⁽⁴⁾ Metot bakımından da bir takım fikirler öne sürülmüştür. Bir görüşe göre tarih yazılarak yapılan ve yaşanırken yazılan bir anlayışla ele alınmalıdır.⁽⁵⁾ Diğer bir görüşe göre, tarihçi araştırdığı dönemin tüm özelliklerini bilmeli ve belgeleri değerlendirebilme özelliğine sahip olmalıdır.⁽⁶⁾

Kısaca hem batılı tarihçilerin üstat kabul ettikleri şahsiyetlerden ve Türk tarihçilerinden bâzılarının görüşlerini aktardıktan sonra esas konumuz bazı yazar ve devlet adamlarımızın tarih bilimi hakkındaki düşüncelerine geçmek gerekir ki, kanaatimizce bu konuda birinci sırayı ilk Osmanlı Vakantüvisi olan Naima'ya vermek gerekmektedir.⁽⁷⁾

I. Naima'nın (1655-1716) Tarih Görüşü

Naima'nın bir tarih yazarı olarak tarih hakkında ve tarih yazarlığı ile görüşleri önemlidir. Tarihinin baş kısmındaki "Fâide" başlığı altında bu konudaki görüşlerini yedi madde halinde açıklamıştır. "Olayları yazan yakınlar ile irfan ehline önemli birkaç kâide ve gerekli şart vardır." Diye başladığı tarih yazıcılığı ile ilgili görüşlerini şöyle sıralar.⁽⁸⁾

a-Doğru Sözlü Olunmalı: Naima'nın ilk şartı doğru sözlü olup, yanlış söz ve tatlı hikâye yazılmamasıdır. Tarih yazan, konunun gerçeğine vâkıf değilse, vâkıf olanlardan öğrenip, kanaat getirdiği maddeleri yazmalıdır. Kendi ifadesi şöyledir:

"Evvelen sâku'l kavil olub ekavil-i bâtıla ve hikâyat-ı zâika yazmaya. Bir hususun hakikatına vâkıf değil ise muttali olanlardan tefahhus idüb yakın hâsıl ittiği mevâdi yazı." "

b-Esas Kaynağa İnilmeli: Naima'nın ikinci tavsiyesi; yaşlı kişiler ve ya halk arasında yayılan yalan-uydurma sözlere iltifat edilmeyerek araştırıp-soruşturarak yazma ile ilgilidir. Bunun için olayların içinde olan, bilen kişilerin itimat edilir ve delilli sözlerine rağbet edilmelidir. Çünkü birçok işleri bilen erbabı dururken zayıf anlatımlara dayanarak yorum yapıp yanılanlar her asırda çıkmıştır.

(3) Salih Özbaran, "Üniversite Düzeyinde Tarih Öğretimi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof.Dr. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, İstanbul 1982, s.542-543

(4) M. Altay Köymen ile mülakat, *Milli Kültür Dergisi*, S.81, s.9

(5) Bahaeddin Yediyıldız ile mülakat, *Milli Kültür Dergisi*, S.81, s.9

(6) Yaşar Yücel ile mülakat, *Milli Kültür Dergisi*, S.81, S.12

(7) Bekir Kütükoğlu "Vekayinüvis" md., IA, C.13, s.271-287

(8) Mustafa Naima, *Tarih-i Naima*, İstanbul 1281, s.6-8

c- Okuyan Faydalanmalı: Naima'ya göre tarih yazıcılığında kıssadan hisse alınacak yerlere dikkat çekilmeli, yazılacak olayların yalnız hikâyeye siyle yetinmeyip, ders alınacak yerlerde yararlı örnekler sunulmalı, zamanın gereği yöneticilerin eğilim ve fikirleri, düşmanla mücadele tâkip ettikleri yolda zafer veya yenilginin sebepleri ortaya konulmalıdır. Çünkü sefere gidiş, dönüş, azl, nasb, huzur, sulh, harb vs. olayları sâde yazmakta pek fayda yoktur.

d-Yazan İnsaf Sahibi Olmalıdır: Naima'nın dördüncü şartı tarihçinin hak söyleyici, adalet ve insaf sahibi olması ile ilgilidir. Ona göre yazar her hâlükârda doğruyu kabul edebilmeli; (bunu hasmı bile söylese) ifadeleri birbirini yalanlamamalı, ehil olmayanları koruyup, ehil olanları da yermemelidir. Yazarken olayları müşahede ettikten sonra vicdanı ne söylüyorsa onu yazma çabasında olmalıdır.

e-Yazılanlar Anlaşılmalıdır: Yazar zor ibârelere, kapalı tâbirlere yer vermemelidir, bunun yerine okunabilir, anlaşılır ifadeler ve kelimeler kullanılmalıdır. Okuyucu sözlüklere muhtaç kalacaksa, bu tarihe ve tarihçiye yakışmayacaktır. Ama amaç, belâgat ve fesahat gösterip, ehliyetini ortaya koymaksa o başkadır(!).

f-Yazılanlar Akıcı Olmalıdır: Naima'ya göre yazarken okuyucunun sıkılmaması ve onun okuduğundan haz alması gereği de düşünülmelidir. Bu yüzden tarih yazarken faydalı olacağı düşünülmüyorsa yazı hikâyeye ve uygun şiirlerle desteklenebilir.

g-Naima'nın en son işaret ettiği konu bazı önemli doğa olaylarını "usul-fen" çerçevesinde aktarmanın önemli olduğudur. "Usul-fenn" bilinmiyorsa bu konulara hiç girilmemelidir. Bu tür olaylar yazılacaksa, onların maddeler ve insanlar üzerindeki etkisini de kaydetmek çok iyi olacağından, bu konuya önem verilmelidir.

Naima son olarak tarih yazarlarına şöyle bir tembihatta bulunur. "... bu şuruta mümkün mertebe riayet etmek müverrihe lâzım ve mühimdir."⁽⁹⁾

II. Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) Tarih Görüşü

Cevdet Paşa tarihi "insanların geçmiş olayları ve güzel eserlere ulaştıran, yöneticileri de gizli ve gerekli sırlara vâkıf kılan faydası herkese olan bir faydalı teknik" olarak târif eder.⁽¹⁰⁾ İnsanın yaratılıştan medenî olduğunu söyleyen Cevdet Paşa, tarih ile birlikte toplum ve medeniyet

(9) Mustafa Naima, age, s.8; Benzer değerlendirmeler için bkz; Zeki Arslantürk, *Naima'ya göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı*, İstanbul 1997, s.56-60.

(10) Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1309, C.1, s.5

hakkındaki görüşünü de ortaya koyar. Buna göre insanlar tek tek yaşamayıp yer yer cemiyetler kurmaktadır. İnsan toplumları, kurumları medeni seviyelerine göre iki ana grupta toplanır. Bunların en aşağı olanları "Çadırdı Yaşayanlar"dır.

a-Çadırdı Yaşayanlar: Cevdet Paşa insan gruplarının en aşağı derecesinde gördüğü çadırdı yaşayanların en önemli işlevlerinin âile hayatını idâme ve üreme olarak belirler. Ona göre bunlar insanlığa âit yüksek has-salardan (eğitim, sanayi bilimleri vs.) mahrumlardır. Şehir insanlarına oranla medeniyetin getirdiklerinden yararlanamamış durumdadırlar.

b-Devlet ve Saltanata Ulaşanlar: Cevdet Paşa'ya göre cemiyetin en yüksek derecesi devlet ve saltanat mertebesidir. İnsanlar devletin koruması altında başkasının zulmünden uzak olarak ihtiyaçlarını karşılarken diğer taraftan insanlığın gelişmesine hizmet ederler. İnsanlıkta seviye yükseldikçe toplumda sınıflaşma baş gösterir. Kimisi tarım, kimisi askerlik kimisi de ticaretle uğraşır. Kazanç artar, refah seviyesi yükselir. Bu sırada israf da artar. Sâdelik ve tabilik kalmaz. Toplum idâresi zorlaşır. Bu durumda yöneticiler de daha bilgili ve yetişmiş olmak zorundadır. Bununla beraber yükselme ve düzenin devamı için eski tecrübelerden de yararlanmak gerekmektedir. Başkalarının durumundan ders almak muhakkak ki her şeyi kendi üzerinde deneyerek öğretmekten iyidir. Böylece tarih biliminin önemi ortaya çıkmış olmaktadır. Zaten insanlarda da geçmişini öğrenmek hususunda tabii bir eğilim vardır.

Cevdet Paşa tarihin faydasını verdiği bir örnekle açıklamaya çalışır. Buna göre Abbasi halifelerinden Kaimbiemrillah zamanında Hayber halkından birkaç Yahudi Bağdat'a gelir. Ellerindeki bir senetle halifeye müracaat ederler. Senede göre cizyeden muaf olmaları gerekmektedir. Sahâbeden birkaç zâtın şahit olarak yazıldığı senet kabul edilip Yahudiler cizyeden muaf tutulacakken Ebu'l Kasım b. Mesleme durumdan şüphelenir. Muâfiyet fermanı verilmeden önce senedin tarihçi Hatib-ı Bağdadî'ye gösterilmesini teklif eder. Belgeyi gören Hatib-ı Bağdadî belgenin sahte olduğunu isbat eder. Çünkü senette şâhit olarak yazılan Muâviye hicretin 8. Senesi Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olmuştur. Halbuki Hayber'in fethi hicretin 7. Senesidir. Muâviye'nin bu durumda şâhit olması mümkün değildir. Ayrıca şâhit yazılanlardan Said b. Muaz ise hicretin 5. senesi Hendek savaşında vefat etmekle Hayber'in fethinde bulunmamıştır. Böylece senedin uydurma olduğu ispat edilip, devlet hazinesi zarardan kurtarılır.⁽¹¹⁾

(11) Cevdet Paşa, age, C.1, s.7

III. Ahmet Lütfi Efendi'nin (Ölm. 1907) Tarih Görüşü

1866-1907 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'dan sonra vakanüvislik vazifesini ifâ etmiştir. Bu dönemde 15 ciltlik Lütfi Tarihi ortaya çıkmıştır. Lütfi Efendi bu tarihin başındaki Mukaddime kısmında tarih görüşünü, tarih yazmanın gereğini ortaya koyar.

Ahmet Lütfi Efendi'ye göre tarih yazıları ikiye ayrılır. "Mukaddes Tarih" denen birinci gurubun konusu peygamberler tarihi, velilerin menkıbeleri ve bunlara kaynaklık eden kutsal kitaplar ve velilerden nakiller gibi şeylerdir. "Genel Tarih" denilen gurup ise devletler, yöneticilerin ve milletlerin durumları, yönetim tarzları, yaşayış tarzları, eğitim-sanayi vs.. gibi konular hakkında bilgi verir.⁽¹²⁾ Ona göre kendi tarihi ikinci türdendir. Lütfi Efendi'ye göre tarih "cihanı gösteren ibretli bir ayna"dır. Çünkü insanlık ve medeniyet durumlarını öğrenmemiz mümkün olur. Geçmişten-geleceğe bu vasıta ile ulaşılır. Devlet ve milletlerin yükselme ve düşüşlerinin sebepleri tarih aracılığı ile sonrakilere iletilir. Ona göre tarih ilmi ilk bakışta olayların zaptı gibi görünse de, irfan sahibi insanların görüşlerine sunulacak bir eser ortaya koymak kolay değildir. İyi bir tarih kitabı yazmak için ya olayı bizzat görmeli ya da itimat edilen sözlere ve vesikalara erişilmelidir. Geçmiş kaydeden tarih kitaplarının ele aldığı konular incelenmeli, günlük olayları kavramak için evraklar ve güvenilir kimselerin sözlerini âdetâ kılı kırk yararcasına incelenmeli, ondan sonra ortaya bir eser çıkmalıdır.⁽¹³⁾

IV. Mehmed Ârif Bey'in (1845-1898) Tarih Görüşü

Mehmed Arif Bey yaşadığı dönemde kritik olayların ya en yakınında ya da içinde olmuş bir kişidir. "93 Moskof Harbi ve Başımıza Gelenler" adlı eserini yazış tarzını şöyle anlatır ki, bu onun yazım sırasında titizliğini vurgulayan en iyi örnektir. "Hâdiseleri bizzat yaşadım gördüm, şahit oldum. Görmediklerimi ise çok emin ve güvenilir kimselerden işitip, delillerini de arz ederek yazdım."⁽¹⁴⁾ O günlerdeki "durumumuzu dile getirecek bir şeyler yazma" endişesi içinde geleceğe emanet ettiği bu kıymetli eserinin hemen baş kısmında Mehmed Ârif'in tarih görüşünü de bu-
luyoruz.

Mehmed Arif Bey'e göre, önceleri tarih bilimi beyhude bir uğraştır. Hattâ "gereksiz, faydasız bir lafazanlık"tır. Ancak yine kendi ifâdesine

(12) Ahmet Lütfi Efendi, *Tarih-i Lütfi*, İstanbul 1281, C.1, s.3; Benzer tasnif için bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, (Ç. Zakir Kadiri), C.1, İstanbul 1986, s.7

(13) Ahmet Lütfi Efendi, age, C.1, s.3

(14) Mehmed Arif Bey, *93 Moskof Harbi ve Başımıza Gelenler*, (Sadeleştiren: Nahit Yazar), Ankara (tarihsiz), s.18

göre gördüğü ve yaşadığı şeyler onun aklını başına getirmiştir. Tarih artık bakıp bakıp gerçeklerin anlaşılacağı, derslerin çıkarılacağı "hakikatler aynası" olmuştur. "Tarih bir milletin bakıp, bakıp da varsa ayıplarını, noksanlarını görüp gözeteceği; yoksa cemal ve kemaline şükredecek çeşitli milletlerin kaynaştığı şu dünya pazarında kuvvetli ve dinç bir şekilde arz-ı endam edebilmesi için gelecek nesillerin geçmişlerini olduğu gibi tanıyıp dersler alacağı bir hakikatler aynası imiş." diyen Mehmed Ârif Bey tarihin önemi konusunda da örnekler verir. O'na göre "Mora eyaletini Yunanistan yapan tarihtir." Çünkü tarih şuuru sayesinde "sâkilik yapan garson Diyakos kendisini Aristo ve Eflatun önünde eğitim görmüş bir allâme-i cihan sanmıştır. Günlük geçimini sağlamaktan âciz bir Rum palikaryası bu sâyede kendisini Makedonyalı İskender'in öz torunu zanneden çalımı bir kabadayı bir asker olarak görmeye başlamıştır."⁽¹⁵⁾ Romanyalıları, Sırpı, Karadağlıları, Bulgarları Balkan Devletleri adı ile birer müstakil devlet halinde kurup karşımıza diken gene tarihtir. Ermenilerde milliyet aşkı, ırkçılık duygusu doğuran şey tarihtir. Devlet adamlarının tarih bilgisinden mahrum oluşu bizim belimizi bükerken düşmanlarımızın millî tarihlerini bütün incelikleri ve hakkıyla öğrenmeleri onların güçlenmesine ve şöhretlerinin artmasına sebep olmuştur. Zira adamca yazılmış mükemmel bir tarih, yalnız başına insanı canlandıracak fevkalâde kuvvet ve sihre sahiptir."⁽¹⁶⁾

V. Mehmed Akif Ersoy'un (1873-1936) Tarih Görüşü

Mehmed Akif'in tarih hakkındaki görüşlerini onun şiirlerinden çıkarıyoruz. Ona göre tarih ile vakti zâyi etmemek gerekir, tarih eşilen kanlı bir harabedir. Geçmiş gözler önüne serip, onunla avunmak boştur. Birliği bozulan ve dağılan milletlerin başına gelenler de ancak "takdir-i ilâhî"dir. Tarihe karşı bir küskünlük bir kırgınlık hissedilen şiirlerinin yanında geçmişten ibret alınmasını kabul etmiş olduğu da görülmektedir. Ona göre tarihten hisse kapılsa, dersler alınsa tarih "tekerrür" etmeyecektir.

Aslında Mehmed Âkif'in şiirleri ve hayatı tarihle iç içe olmasına rağmen, onun tarih anlayışı geçmiş günlere duyulan bir özlem değildir. O tabana oturmaz. Ona göre geçmiş özlemi yerine azim ve gayret ile çalışmak her zaman daha akılcıcadır. O ümitsizlik, yılgınlık, gerilik ve bilgisizlikle savaşıır.

(15) Mehmed Ârif Bey, age, s.23

(16) Mehmet Ârif Bey, age, s.23

Sen! Ben! desin efrâd, aradan vahdeti kaldır;
Milletler için işte kıyâmet o zamandır.
Mâzîler in, mahşer-i edvâr-ı bütün gez:
Kaanûn-i İlâhî, göreceksin ki, değişmez.

Târîh, o bizim eştiğimiz kanlı harâbe,
Saklar sayısız lâhd ile milyonla kitâbe.
Taşlar ki biner parçadır üstünde zemînin,
Ma'nâ-yı perîşânı birer nakş-ı cebînin!
Eczâsını birleştirebildinse elinle.
Gel, şimdi o elfâzı perâkendeyi dinle:⁽¹⁷⁾
Lâkin, bilemem, doğru mudur eylemek işhâd
Mâzîleri, mâzîdeki, milletleri? Heyhât!
Bir nesle ki eyyâmı asırlarca vekaayi',
Etmek ne demek, vaktini târîh ile zâyî"?
Boştur, hele ibret diye a'mâk-ı tecessüs,
Âyât-ı İlâhî dolu âfâk ile enfüs.
Bunlarda tecellî eden esrâra bakanlar,
Ümmetler için rûh-ı bekaa nerededir, anlar.⁽¹⁸⁾

VI. Ali İhsan Sabis Paşa'nın (1882-1957) Tarih Görüşü

General Ali İhsan Sabis ordumuzun değişik kademelerinde görev yaptıktan, kendi ifadesiyle "kırk yaşında ordu komutanlığından çekilmeye, kırkbir yaşında emekliler sınıfına girmeye mecbur edildikten" sonra 1940'tan itibaren hâtıralarını yayınlamaya başladı. Endişesi II. Dünya Savaşında da birincisindeki hatâyâ düşmemizdi. Bu sebepten dolayı, "tarihe geçmiş acı hâtıraları unutmamak, onlardan hal ve istikbal için ders almak", "olaylara ibret gözüyle bakmayı" sağlamak ve vatanına hâtıralarıyla hizmet etmek niyetindedir.⁽¹⁹⁾

Ali İhsan Sabis'e göre tarih biliminin bizi ibret almaya, yanlışlara saptırmaktan alıkoymaya yaradığı ölçüde önemi artar. Bu aşamada da hatıralar çok mühimdir; "Birinci Dünya Harbine âit hâtıraları dikkatle okumak, Birinci Dünya Harbinin vakıaları ile mukayeseler yapmak ve ibret almak, yanlış istikametlere saptırmaktan bizi kurtarabilir."⁽²⁰⁾ diyerek bu durumu vurgular.

(17) Mehmet Akif Erson, *Safahat* (hz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1977, s.461

(18) M. Akif Ersoy, age, s.461

(19) Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi*, İstanbul 1990, C1, s.17

(20) Ali İhsan Sabis, age, s.18

VII. Kâzım Karabekir'in (1882-1948) Görüşü

Milli Mücadelenin önde gelen şahsiyetlerinden olan Kâzım Karabekir'in tarih görüşünü en güzel anlatan onun şu cümlesidir;

"İstiklal Harbi yaptık. Âmilleri yazmazsa tarihi masal olur."⁽²¹⁾

Karabekir'e göre tarihin doğruca yazılabilmesi için olayların içindeki kişilerin hâtıralarını yayınlaması gerekir. Tarih yazanlar bu hâtıraları görmezse, yazdıkları doğru olmayacaktır. Bunu da şu cümleleri ile vurgular:

"İstiklal Harbi gibi uzun ve mühim fedâkârlıklarla başarılan muvaffakiyetin, tarihi vak'aları çıkaran veya onların içinde çırpılanların vesâike müstenid hâtıraları neşredilmedikçe doğru yazılamayacağı şüphesizdir."⁽²²⁾

Karabekir'in tarih metodolijisi üzerine de görüşleri vardır. Ona göre tarih yazmak olayları iyiden iyiye analiz ve tâkiben buluntuları senteze tabi tutulmakla olur. Ulaşılan kaynaklar ve diğer buluntulardan elde edilen bilgiler tarafsız bir tenkitten geçirilmeli, daha sonra bir plan dairesinde yazılmalıdır. Bu konuyu da şu cümleleriyle ifade eder:

"...Tarih yazmak bir tahlil ve terkib yapmak demektir. Tahlil tarihi hadiselerin kaynaklarını araştırmak, yani "şahadet" nâmı altında toplanan rivayetler, âbideler, vesikalar üzerinde objektif görüşle tenkidler yapmak, bunların kıymetini tespit etmektir. Terkib veya inşa da tahlil sayesinde toplanan bütün şehadetleri bir araya getirerek tarihin bünyesini kurmaktır..."⁽²³⁾

Kâzım Karabekir'e göre tarihi hakikatler medeniyet dâiresine giren milletler için cansuyu gibidir. Yanlış bilgi ise felâketin kaynağıdır. Ona göre tarihi olayları, yine tarihin huzuruna arz etmek kutsi bir vazifedir ve medeni muhitlerde yapıla gelen şeylerdendir. Bu konuda da şu cümleleriyle tarihimizde adı geçen bâzı kişileri hatâlı bulmaktadır:

"....Medeni câmiialarda her hâdiseye müteâkib alâkadarlar derhal hatıralarını milletlerinin, cihanın ve tarihin huzuruna arz etmeyi, en kutsi bir vazife bilirler. Biz tarihimizin en mühim hâdiseleri içinde yoğrulduğumuz halde, bu mühim borcu ödemekte bazı sebeplerin tesiri ile geç kaldık. Daha ziyade gecikmek hakikat nurunun gurubunu seyretmekten zevk almak demek olur.

Bir zamanlar milletimizin mukaddesatını kayda u şartsız tasarruf eden Enver ve Talât Paşa gibi zatlar, âmil oldukları müthiş hâdiselerin

(21) Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1979, s.1

(22) Kazım Karabekir, age, s.1

(23) Kazım Karabekir, *Paşaların Hesaplaşması*, (İstanbul 1992 8 Hız. İsmet Bozdağ) s.20

bilançosunu millete vermeden hattâ ufak bir iz bile bırakmadan göçüp gitmişlerdir. Bu tarz-ı hareketin mahcubiyet ve mesuliyeti elimdir. Bu hacaletten aileleri de, kendilerini sevenler de müteessir olmaktadır. Çünkü milletin ve tarihin hakkı olan hakikatı beraber gömmek feci bir cinayettir. Ve çünkü bu hakikatler yâni tarihi haklar bilhassa medeniyet çağının henüz ilk yazılarında bulunan bizim gibi milletler için can verici bir gıdadır.

Yanlış bilgi felâket kaynağıdır. Her işin evvelâ hakikatını arayıp öğrenmeli sonra münakaşasını yapmalı"(24)

SONUÇ

Bütün bu değerli şahsiyetlerin tarih görüşlerini sıraladıktan sonra sonuç olarak şunları söylemek mümkündür.

Ahmed Lütü Efendi ile Naima'nın görüşlerine göz atıldığında Ahmet Lütü Efendi'nin Naima'dan çokça etkilendiğini söylemek mümkündür. Bütün şahsiyetlerin tarihin topluma faydası ve tarihten ders alınması gerektiği konularında birleştiği görülür.

Mehmed Akif hâriç devlet adamları ve yazarlarımızın fikir birliğinde oldukları diğer bir husus, tarihin kaynaklara inilerek, buluntular iyi değerlendirilerek doğru bir biçimde yazılmasıdır. Bu şekilde yazılacak tarihler ancak gelecek nesillere örnek olabilecek özelliklere sahiptirler.

(24) Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, (Basım tarihi ve yeri belli değil) s.5

ER DEDE SULTAN

Dr. İ. Aydın YÜKSEL

Meşhur seyyâhımız Evliyâ Çelebi'nin meşhur seyâhat rüyâsının dışında birçok rüyâsı daha vardır. Bunlardan birisi de Ankara'da geçmiştir. Bâzan neyin hakikat ve neyin hayal olduğu anlaşılamayan hayâtımızda, madde ile mânâ arasında mevcut olan o ince perde, şîrin seyyâhımız tarafından sık sık geçer. Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi'nin 2. cildinde 433. sahîfeden başlayan ve kendisinin "ve mine'l-rü'yâ es-sâliha" yânî "sâlih rüyâ-doğru rüyâ" dediği garip rüyâsını kendisinden dinleyelim:

"Hakîr Evliyâyı bî ri'yâ Engüriye dâhil olduğumuz gün doğruca merkad-ı münîr-i Hacı Bayram-ı Velî'ye varub ziyâretiyle müşerref olub bir hatm-i şerîfe şürû' eyledim. Konağımıza gelüb ba'de'l-işâ evrâd ve ezkârımızı edâ iderek duâ ve istihâre ile hâb-âlûd oldum. Âlem-i menâmda gördüm ki bir orta boylu, sarı sakallı, aselî hırka-ı peşmîne giymiş, başındaki külâh-ı veledî üzre oniki dolama destâr-ı Muhammedî sarmış bir zat gelüb hakîre şöyle hitâb etdi: "Bak a oğlum! Lâyık mıdır ki benim tilmîzim olan Bayram Velî'ye giderken beni basub geçesin? Anı ziyâret idüb bir hatme mübâşeret idesin, bana bir fâtiha tilâvet itmeyesin?" Hakîr kemâl-i hayretle "Sultanım! Cenâb-ı şerîfiniz kimdir? Ben sizi bilmem, kande sâkin olursunuz?" dedim. Cevâbında "Âlem fenâlığında güleşçiler tekyesinde ve Sultan Murâd-ı Râbi huzûrunda pehlivanlara duâcılık ederken 'Engürüde er yatar, Rumda Sarı Saltuk' dimes misin? İşte Engürüdeki (ER SULTAN) benim. Tahte'l-kal'a kurbinde Odun Pazarı'nda bir kesîf kubbe içinde kaldım. Gelüb ziyâret eyleyüb bir fâtiha ile şâd eyleyesin. Dünyâda ve âhiretde şâd(ü) bermurâd olasın. Sabah namâzından sonra sana bir âdem göndereyim, heman bana benzer. Anın ile el ele verüb bu şehir içre refât iderek bana gelüb ziyâret eyle. Esselâmü aleyküm" deyüb gâib oldu. Heman hâbdan bîdâr oldum. Pâk abdest

alub vakt-i sabâha muntazır durdum. Ba'de's-salâtü'l-fecr Paşadan mehter-i enderûn gelüb "buyurun, temmetü'l-futûra" dedi. "Hayır oğlum bugün sâim" diyerek mehteri savdım. Heman ânı gördüm ki akşam vâkıamda gördüğüm kimse çıkageldi. "Evliyâ Çelebi siz misiniz? Buyurun Er Dede Sultan vâkıamda bizi size gönderdi. Ziyâretine gidelim." dedi. Amma sözü gûyâ yer altından çıkıyor idi. Yüzü münevver, sözü müessir bir zat idi. Heman ferâcemi giyüb "Bismillah" ile kapudan taşra çıkdım. Piyâde giderken ileri şehir içinde on bir mahalde kibâr-ı evliyâullahları isim ve resmiyle söyleyüb ziyâret itirdi. Bâzısına "Bizim çırâğımızdır" der idi. Böylece ziyâret ziyâret gezdik. Hemen elime yapışdı, yokladım, elinde hiç kemik yoktu. Ne cânibe eğsem hamur gibi eğiliyordu. Heman elini elimden çekip sağ eli ile bir ziyâret gösterdi ve yine elime yapışdı. Ba'dehû âhirete müteallık kelimât iderek Odun Pazarı nam mahalle vardıkda meydânın cânib-i garbîsinde bir kubbe-i sagîr nümâyân oldu. "İşte Er Sultan kubbesi şudur." deyu sağ eliyle gösterdi. Hakîr ol tarafa nazar idüb sonra yanıma bakdım, ol kimse gâib olmuş!.. "Bre meded, ben anın elini elimden koyvermesem gerek idi. Bre meded, hâlim neye münecer olur?.." diye dört çevreye vakt-i seherde sersem olub gezdim. "Belki şu keçe kaplı küçük kapudan girmiş ola" deyû heman kapudan içeri girdim. Meğer bozahâne imiş, birçok paşalı harbende ve harkeşân⁽¹⁾ kimi çöğür, kimi tanbura çalışıyorlar. Bir hây ve bir hûy ki ta'bîr ve tavsîf olunmaz. Heman biri "Evliyâ Çelebi, gel bir bozacığımızı iç!" dedi. "Hay bozahâneye girdiğimi gördüler" diye hicâbımdan yerlere geçdim. Heman taşra çıkub doğru Er Sultan kubbesine vardım. Kapusını açub içeriye girerek "Esselâmü aleyke yâ pîr-i azîz" deyu bükâ⁽²⁾ idüb atabe-i süflâsına bu âsî yüzümü sürdüm. "Ey Sultânım, vâkıama girüb sana bir mürşid-i kâmil gönderem, dedin. Ahde vefâ edüb gönderdin. Henüz irşâd olmadan elimden aldın. Kapuna yüzüre gelüb ziyâret etdim. Habîb-i Hudâ aşkına beni dünyâ ve âhiretde boş koma. Allah ile ahdim olsun, rûh-ı şerîfin için bir hatm-i şerîf tilâvet ideyim." diyerek, hatm-i şerîfe başladım. Kabr-i şerîfin sandukası olan yeşil sof ile mestûr zarfının altına girüb "Himâye yâ Er Sultan himâye!" dedim. O sâat hâb-âlûd oldum. Öyle gark-ı arak olmuşum ki esvablarımdan taşra ter çıkub mülemmâ kalmışım. Mukadde-mâ vâkıamda gördüğüm gibi Er Sultan eşkâliyle gelüb selâm verdi. Hakîr de "aleyke" alub "Sultânım, bana vesîle gönderdiğin âdemi yitirüb kapuna geldim. Beni tehî dest koma!" dedim. Heman söze başlayarak

(1) Harbende ve harkeşân: seyis, katırcı.

(2) Bükâ: Ağlamak, gözyaşı dökmek.

"Hâfız-ı Kur'an olduğundan ve muhibb-i evliyâ olub kibâr-ı evliyâullâhın âsitânelerine yüz sürdüğünden mahrum kalmazsın. Biz sana muhabbetimizden vâkıana girüb sana vesîle göndeririz. Anın eline yapışub bize gel dediğimin sabâhîsi yine biz varub eline yapışdık. Seni tarîk-ı Hakk'a getirir mürşid-i kâmilinim. Elem çekme. Âkîbet yolun selâmetle 'sırât-ı mustakîmdir' Ammâ sen de bu a'vân ile gezerken istikamet idüb fıkârâ ve zuafâyâ merhamet üzre ol! Anları bunlardan halâs itmeğe sa'y eyle. Paşana da söyle, Benim himâyemde Engürücükde kapanub celâlî olmasun. İbâdullâhı müteezzî itmesün. Sana cenâb-ı bârî dünyâda seyâhât-ı tâm, âhir nefesde îmân-ı kâmil virüb şefâat-i Resûlallâhı nasîb ide. Sıhhat-i bedenle cihânı geşt ü güzâr itdikçe azıcık taam ye, azıcık söyle, azıcık uyu, ilm ile çok amel eyle. Netîce-i râh-ı Hakkı bulmak için lâzım olan ameldir ki Cenâb-ı Hak Kur'an-ı azîmüştânında [Ve ileyhi yas'adü'l-kelîmü't-tayyibü ve'l-amelü's-sâlihü yerfeuhû]⁽³⁾ buyurmuşdur. Bu nasîhatlerimi tut. Hukûk-ı vâlideyni ve bizi hayır duâdan unutma. Pîrlere riâyet eyle. Allah işini rast getirüb âkîbetin hayrola. Bu niyyete el fâtiha." Hakîr fâtiha şerîfeyi tilâvet idüb dest-i şerîfini bûs iderken türbe kapusından bir kütürdü kopdu. "Ya bu türbenin türbedârı yok mudur" denilirken hakîr Er Sultan sandukası sofı altından çıkımdı. Kantere gark olmuşum. Türbe-ye zâirler gelüb "Siz türbedâr mısınız" dediler. "Belî, türbedârız." deyu anlarla dahî ziyâret idüb, vedâ' fâtihasını okuduk. Yine kapusını sedd idüb bukâ-âlûd olarak konağıma geldim. Doğru vâkıayı Paşa'ya dedim. Paşa: "Estağfirullah, sekban ve sarıca askerlerine verilen cebehâne ve tüfenkleri ve silâhlarını getirmelerini emretti. "Engürü Kal'asına kapanub celâlî olmak şimdengerû haramdır." deyüb, askerden silâh ve takımları alub âsûde hâl oldu. Meğer Paşa dahî benim gördüğüm Er Sultan vâkıasını görmüş. O da hakîre nakledüb vâkıalarımız mutâbık geldi. Meğer Paşa'nın dimâğında Engürüye kapanub celâlî olmak râyihası da varmış. Ba'dehû hergün Er Sultan ve Hacı Bayram Velî'yi ziyâret itmeği üzerime mültezim bilüb şürû' itdiğim hatm-i şerifleri de itmâm eyledim.

(3) Fâtır, 35/10, Güzel söz O'na yükselir, iyi amel onu yükseltir.

AZ ve ÖZ

Suratın neden böyle asık? Neden öfke dolusun?

—

Demek, seni incittiler.. Demek, kırıldın.. Kızdın, öyle mi?

İyi ama, mâruz kaldığın bütün hakâret ve haksızlıklarda asıl suçluyu neden aramıyorsun?

—

Sana kim dedi; keskin bir usturayı, sanki kadife imişcesine avuçla diye?

Kadifeyi, ipekliyi, yünü, pamuğu okşayabilir... eline yüzüne sürebilirsin. Ama, ustura?

Ustura, ancak sapından tutulur ve akıllıca kullanılırsa, kan akıtmaz.

Kumaşa, kumaşlığını bilerek... bıçağa, bıçak olduğunu hesâba katarak yaklaşmalısın!

Bilmeli ve inanmalısın ki; ne bıçaksız, ne de kumaşsız yaşanır.

A. Rıza AYTEKİN

"CÂHİLİYYE" İLE NE DENİLMEK İSTENİYOR*

Ignaz GOLDZIER

Mütercim: Yrd.Doç.Dr. Mazlum UYAR

Müslümanlar başlangıçtan itibaren, insanlık târihine âit dînî kanaatlerle şekillenen dar bakış açısı yerine, târihî dönemlerin sınırını yeniden çizip ona kendilerine has şekil vermek husûsunda büyük çaba sarfetteler. Hiç bir şümüllü ve özgün çalışma, müslümanların kendi varlıklarıyla önceki dönemler arasında çizmiş oldukları bu sınır ve tasnîfi göz ardı edemez.

Müslümanların söz konusu tasnîfi, kendi karakteri gereği, sâdece insanlığın dînî gelişim süreciyle alâkalıdır ve yalnızca İslâmiyet'in hazırlık safhasını oluşturan belirli dönemleri dikkate alır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet, dünya târihinin ve daha doğrusu dinler târihinin belli başlı üç safhası olarak ele alınır. Müslümanlar bu düzeni sabah, öğle ve akşam namazları benzetmesiyle ifâde ederler ve dünyanın geçirmiş olduğu târihî süreç sâdece bir gün olarak ele alınır. Onların diğer iki dinin temsilcileriyle olan ilişkilerine dâir peygamber Muhammed'den, aşağıdaki hadis nakledilir:

"Bir adam işçilerle anlaştı ve dedi ki: Tam gün çalışan kişi tam ücret alır. Onlardan birkaçı ancak öğleye kadar çalıştı (ki onlar yahudiydiler) ve şöyle dediler: Biz daha fazla çalışmak istemiyoruz ve şu ana kadar yaptığımızın karşılığı olarak hakkımız olan ücretten ferâgat ediyoruz. Onlar işlerini bitirip karşılığında ücret almaya ikna edilemeyince işveren, günün geri kalan kısmı için işi bitirmeleri durumunda kendilerine ilk gruba vaadedilen ücretin verileceği başka bir işçi grubu buldu. Fakat bu insanlar da (ki onlar hıristiyanlardı) tam ücreti hakedebilmek için sâdece birkaç saatlik bir iş kaldığı kendilerine söylenmesine rağmen işi bırakıp

(*) "What is Meant by 'al-Jâhiliyya'", Muslim Studies (ed. S. M. Stern), State University of New York Press, Albany, New York 1977, s. 201-8.

haklarından vazgeçtiler. Daha sonra işi devralan müslümanlar, gün batımına kadar çalışmış olmaları sebebiyle, tam ücreti hakettiler."⁽¹⁾

Bu tasnif, bir bakıma, sâdece İslâmî monoteizmin gelişmesine atıfta bulunur ve onun hazırlayıcı devrelerini gözönünde bulundurur; fakat söz konusu sıralamada putperestlere yer verilmez. İslâmiyet'in kendinden öncekilerle, özellikle Arap ve putperestlikle olan ilişkisini düşünmek, Kur'ân'da da belirtildiği gibi, Arap târihinin iki döneme ayrılması neticesini doğurdu: "Câhiliyye ve İslâm dönemi (Câhiliyye sonrası)". Bu iki dönem arasında ise "nübüvvet", yâni Muhammed'in peygamber olarak ortaya çıkması ve onun kutsal görevi vardır.⁽²⁾ Tam bir ifâdeyle Câhiliyye'nin de iki döneme ayrıldığı söylenebilir: "Daha eski Câhiliyye dönemi (Âdem'den Nuh veya İbrâhim'e veyâhut bâzılarına göre Nuh'tan İdris'e kadar olan dönem) ve son Câhiliyye dönemi (İsâ'dan Muhammed'e kadar olan dönem)."⁽³⁾ Görüldüğü gibi pek açık olmayan bu bölünme (yâni Câhiliyye'nin ikiye ayrılması), Muhammed'in kadınlara, ilk Câhiliyye döneminde olduğu gibi, flört etmemelerini söylediği Kur'ân âyeti 33:33'ün yanlış anlaşılması sonucu ortaya çıkmıştır.⁽⁴⁾

Genel İslâmî tasnifi tâkip ederek biz Câhiliyye'yi "İslâm" döneminin zıddı olan "cehâlet dönemi" şeklinde düşünmeyi tercih ettik; fakat bu doğru değildir. Muhammed yukarıda aradaki farkı göstererek değişmeyi bildirdiğinde bu dönemi bilgisizlik mânâsında cehâlet devresi olarak isimlendirmek istemedi; çünkü aksi takdirde o, Allah'a güven ve bağlılık konusundaki cehâlete değil, ilim konusundaki cehâlete karşı çıkmış olacaktı.⁽⁵⁾ Biz burada Câhiliyye kelimesini barbarlık dönemi olarak açıkladık; çünkü Muhammed İslâm'ı barbarlığın karşıtı olarak göstermek istedi.

Bir kelimenin sâdece tercümesi üzerinde bu kadar durmak gereksiz ve ehemmiyetsiz gibi görünmesine rağmen biz Câhiliyye kavramının iyi îzah edilmesinin bu çalışmalar için önemli olduğunu düşünüyoruz; çünkü

(1) Buhârî, "icâre", no. 8, 11 (değişik rivâyetlerle); a.g.e., "tevhîd", no. 48, namaz zamanlarını gösterir. Bu rivâyette yahudi ve hristiyanlar ücretlerinin bir kısmını elde ederler; fakat sebatla devam eden müslüman işçiler ise bunun iki katını kazanırlar. Ayrıca bk., "enbiyâ", no. 44. (Matthew, XX; ayrıca Goldziher, Oriens Christianus, II (1902), s. 393.)

(2) Kitâbü'l-Egâni (ed. R. Brünnow), Leiden 1888, s. 3-6.

(3) Kastallanî, VII, 329.

(4) İlk Câhiliyye'nin bütün İslâm öncesi dönemi kapsadığı ve Yeni Câhiliyye'nin ise peygamberlikten sonra putçuluğa dönüşleri ifâde ettiğine dâir bir açıklamaya da yer verilir. Ayrıca bk., Beydâvî, II, 128.

(5) Kur'ân, 3:148. Muhammed'e göre Câhiliyye'nin en belirgin özelliğinin Allah'tan gelen hiç bir düzeni tanımamak olduğu apaçık ortadadır. Kur'ânda 3:5, 16 ve 4:610'da geçen "ülû'l-emr" ve "er-râsihûne fî'l-İlm" ifâdeleri mânâ bakımından Câhiliyye ile zıtlık teşkil etmezler.

o, müslümanların putperest dönemler hakkındaki düşüncesini anlamada bize yardımcı olacaktır.⁽⁶⁾

Muhammed, Câhiliyye ile muhtemelen kendinden önceki metinlerde bulunan ce-he-le (fâili câhil) teriminden başka bir şey ifâde etmek istemedi. Eski dilde ilmin de cehl kelimesinin karşılığı olarak kullanıldığı doğrudur;⁽⁷⁾ fakat bu zıtlık, kelimenin ikinci derecedeki mânâsı için geçerlidir. Kelimenin orijinal anlamı daha da eski dilde ha-le-me, hilm ve halîm kelimeler grubunun zıddı olarak gösterilir. Etimolojik mânâlarına göre bu kelimeler metânet, güç, fizikî bütünlük-sağlık ve bunlara ilâveten ahlâkî bütünlük, ahlâkî karakterin sağlamlığı, fazla duygusal olmama, sükûnet, ihtiyat ve ılımlılık anlamına gelir. Halîm bizim medenî insan diye adlandırdığımız kişidir. Bunun zıddı ise azgın, arzularının telkinine uyup hayvanî içgüdülerini takip eden, câhil, vahşî, şiddetli ve aceleci karakter sâhibi, tek kelimeyle barbar kimsedir. "Umulur ki hiç kimse bize karşı vahşîce davranmasın; çünkü biz vahşîce davrananların vahşetinden (cehlü'l-câhilîn) üstünüz. 'Amr b. Külsüm'ün⁽⁸⁾ câhiliyye tarzında intikam almak yoluyla kendisini korumak için göstermiş olduğu karakter örneği ve hareket tarzı genellikle ilimle değil ılımlılık manasına gelen el-hilm ile karşılaştırılır (zıtlanır). "Eğer benim kavmim onu alacak olsaydı, ben onlara hoşgörüyle davranacaktım (mutedil olacaktım) ve gücümü onun vahşî düşmanlarına karşı kullanacaktım" (Ve-lev şâ'e kavmî kâne hilmîya fihimî/ ve kâne 'alâ cühhâli a'dâ'ihim cehlî); Freytag'ın "et contra ignorantes inimicorum eius ignorantia mea" diye tercüme ettiği gibi değil.⁽⁹⁾

Bunun başka bir örneği şâir Kays b. Zühayr'den Hamal b. Bedr'in ölümünde okunan şiirdir. "Ezunnu'l-hilme delle 'aleyve kavmî/ ve-kad yüstechelü er-racülü'l-halîmü. Ve mârestü'l-ricâle ve mâresûnî/ fe mu'veccün 'aleyve ve müstakîmü".⁽¹⁰⁾ Bu hilm ile cehl arasındaki zıtlığı gösteren klasik bir olaydır. Cehl'in bilmenin zıddı olduğu ve bu yüzden "istechele" fiilinin birisinin câhil olduğunu düşünmek olduğuna dâir yan-

(6) "Hilm" ve "cehl" için ayrıca bk., H. Lammens, Etudes sur le regne du calife omayyade Mo'awia Ier, s. 66-88, 363-4.

(7) Egânî, XXI, 207, 8; el-Mu'allakâtü's-Seb'a, Textum recens. Fr. A. Arnold, Leipzig 1850, beyit 43; "in künti câhileten bi mâ lem ta'lemî", en-Nâbiga, "Divân" (ed. Nalino), 23:11, "ve leyse câhilü şey'in misle men 'alime", Tarafe, "Divân", 4:102; ayrıca sözkonusu beyit İmriül-Kays'a atfedilmiştir, bk., Ya'kübî (ed. Houtsma), I, 250. Daha sonraki dönemde Câhiliyye kelimesinin yanlış manada kullanılmasıyla birlikte bu zıt mana daha çok şöhet bulmuştur.

(8) el-Mu'allakât, beyit 53.

(9) Ebu Temmâm, Âsârü'l-Hamâse (ed. G. G. Freytag), Bonn 1828-1851, II, 488.

(10) Egânî, XV, 32; Hamâse, I, 210 (Nakâ'idü'l-Garîr (ed. A. A. Bevan), Leiden 1905, I, 97; Mu'cemü's-Şu'arâ', s. 322).

lış varsayım mütercimleri aldatmıştır. Tebrizî ve Merzûkî'nin gerçek mânâya sevkeden "scholia"sını yanlış anlayan Freytag şöyle tercüme eder: "Mansuetudinem meam in causa fuisse puto cur gens contra me ageret et fit interdum ut mansuetus ignorans habetur". E. Rehatshek ise şöyle mânâlandırır: "Zannederim ki (benim) uysallığım kendi insanlarımı bana düşman etti ve gerçekte uysal insan aptal birisi olarak düşünülür".⁽¹¹⁾ Yine burada Rückert, Kays'ın demek istediğini doğru anlamıştır (I, 135) "Ich denk', um Massigung (hilm) kann mein Volk mich loben, Doch der Gemassigte (halîm) gereizt mag toben". Kısacası o vahşî bir insanın aşırılıklara mütemâyil olduğunu ifâde etmektedir. Bir câhilin tavrını sergilemesi mânâsındaki istecihale burada, pasif mânâda "böylesine vahşî bir duruma sevkedilmek" anlamında kullanılmıştır. İkinci satır şöyle ifâde edilebilir: "Ben onları, onlar da beni imtihan ettiler-aralarında bana karşı hem hilekâr ve hem de dürüst davrananlar vardı". Dolandırıcı ve dürüst (mu'avvec ve mustakîm) kavramlarının karşılaştırılması, aynı zamanda başka yerde Arap kahramanlarının şiirlerinde câhil ile halîm terimlerinin karşılaştırılmasına tekabül eder.⁽¹²⁾

Fein küntü muhtâcen ila'l-hilmi innenî/ ila'l-cehli fî ba'di'l-ehâyîni ahvecü
Ve-lî ferasün li'l-hilmi bi'l-hilmi mülcemü/ ve-lî ferasün li'l-cehli bi'l-cehli
müsracü

Fe-men râme takvîmî fe-innî mukavvemün/ ve-men râme te'vîcî fe-innî
mu'evvecü.

İtidâle ihtiyâcım olmasına rağmen bâzen vahşete (cehl) daha çok ihtiyaç
hissederim.

İtidâl ile dizginlenmiş bir atım var ve vahşet ile dizginlenmiş bir başka.

Benden dürüst olmamı isteyen kişiye karşı dürüst, hilekâr olmamı isteyeneye
karşı da hilekârim.⁽¹³⁾

Putperest kahramanı Şanferâ, Lâmiyyetü'l-'Arab adlı eserinin 53. sayfasında şöyle der: "Vahşî arzular (el-echâlû) itidal duygularına (hil-mî) hâkim olamaz. Birisi benim kötü haber beklediğimi ve iftira ettiğimi de müşâhede edemez."⁽¹⁴⁾ Bu Arapların şeytânî arzuların çokluğunu ve

(11) "Specimens of pre-Islamic Arabic poetry", Journal of Royal Asiatic Society, Bombay Branch, XXXIX (1881), s. 104.

(12) "'ıvec" paralellik bakımından "cehl" kavramının sinonimi olarak kullanılır (Haris b. Kalade'nin İran kralı ile olan konuşmasında, İbn Ebî Usaybi'a, I, 110, 14. Buhârî, Büyû' no. 50'de geçen el-milletü'l-evcâ' (çarpık din) tabiriyle büyük bir ihtimalle Câhiliyye kastediliyor.

(13) Maalesef bu satırların kaynağını kaybettim (bk., Sülemi, Âdâbü's-sohbe (ed. Kister), s. 73; İbn 'Abd Rabbih, el-'İkd, I, 302; Merzubânî, Mu'cemu's-Şuarâ, s. 429; Kudâme, Nakd (ed. Bonebakker), s. 74).

(14) Chrestomathie arabe (ed. Sacy), III, 8 "Ma sagesse n'est point le jouet des passions insensées".

hayvanî zulmün değişik çeşitlerini ifâde edebilmek için nasıl cehl'den çoğul olarak echâl yaptıklarını gösterir. Aynı çoğul, hilmiden de ahlâm şeklinde yapılabilir.

Tarafe, soylu Arapların hasletini şöyle açıklar: "Onlar kendi aralarında vahşete (el-cehl) karşıdırlar ve îtidal sâhibi (zi'l-hilmi) ve asil kişinin⁽¹⁵⁾ yardımına koşarlar". Aynı mânâda başka bir şâir şöyle der: "Sen onlara gittiğinde, evlerinin etrafında iyi tabiatlarıyla vahşeti yenen halkalar bulursun (mecâlise kad yüşfâ bi ahlâmiha'l-cehlü).⁽¹⁶⁾

"Cehl" ne sâdece eski dönem Araplarına âit bir haslettir (çünkü o genç ve tez canlı bir karaktere uygundur)⁽¹⁷⁾ ve ne de tam olarak reddedilmiştir (ayıplanmıştır). Mürüvve bir yönüyle îtidâlin bir kahramanın karakterine ne zaman uygun olmadığını bilmenin yanısıra aşağıda ifâde edildiği gibi cehlin de ne zaman uygun olduğunu bilmektir: "Ben îtidâlin (tahallüm) bir kahramanı değersiz yapacağı yerde vahşî (cehûl) ve vahşetin (cehl) bir asil kimsenin karakterine uymayacağı yerde de alçak gönüllüyüm (halîm).⁽¹⁸⁾ Aynı şekilde putçuluğun özünde de mevcut olduğu gibi:⁽¹⁹⁾ "Biraz alçak gönüllülük bildiğiniz gibi zül (inne mine'l-hilmi zül-lün); fakat vahşî olmaya muktedir bir kimsenin îtidâli ise onurludur".

Başka bir şâir, aynı düşünceleri ifâde ederek, hangi şartlarda hilm'in zül olabileceğini anlatır ve şöyle temellendirir:

Vahşî insan, bize göre, misâfirini savunmada vahşî (câhil)

Değersiz insan ise onun (misafir) tarafından hücumu uğradığında mütedil olandır (halîm).⁽²⁰⁾

Cehâlet (cehl) kaba sözlerle değil güçlü aksiyonla ifâde edilir: "Biz ellerimizle vahşîce hareket ederiz (techelü eydînâ); fakat kafamız mütedildir. Biz hareketlerimizle tahkir ederiz, konuşmamızla değil.⁽²¹⁾

Örnekler çoğaltılabilir⁽²²⁾ ve bu antitezi îzah etmek için son dönem şairlerinden bâzı örnekler iktibas edilebilirdi.⁽²³⁾ Câhil ve halîm her insanın âit olabileceği iki grubu temsil eder: "ve me'n-nâsu illâ câhilün ve halîmü".⁽²⁴⁾

(15) Tarafe, "Divân", 3:7; aynı eser 14:8'deki beytin yarısının hemen hemen tekrarı.

(16) Zühre b. Ebî Selma, "Divân" (ed. V. Ahlwardt), 14:37.

(17) en-Nâbîga, 4:1.

(18) Hamâse, II, 263.

(19) a.g.e., I, 516. Sâlim b. Vâbise'nin bu beytinin daha sonraki bir şair tarafından kullanıldığı ve bunun İslâmî manada bağışlayıcı bir ruhun yüceltilmesi olarak değiştirildiği görülür. Bk., Mes'ûdî, V, 101.

(20) Hamâse, s. 311, beyit 2.

(21) a.g.e., s. 693, beyit 2.

(22) Huzeyl, 102:12, 13; Opuscula arab (ed. Wright), s. 120.

(23) Mutan (ed. Dieterici), 27:21, I, 70; ayrıca bk., Müstetraf, I, 195 vd.

(24) el-Müberred, s. 425, 9.

Biz sâdece bu iki terimin karşılaştırıldığı bâzı eski atasözlerine müracaat edeceğiz: "halim kimse câhil kimsenin yük hayvanıdır" (el-halîm matıyyetü'l-cehûl); yâni o intikam almaksızın ve misliyle mukabelede bulunmaksızın kendisinin zâlimâne bir şekilde istismar edilmesine göz yumar.⁽²⁵⁾ "İyi bir insan için arkadaşlarının câhil bir kimseye karşı kendisine yardım etmeleri memnûniyet verici bir olaydır" (hasbû'l-halîmü enne'n-nâse ensâruhu 'ala'l-câhili).⁽²⁶⁾ Câhil ne bu örneklerden birisinde ve ne de Meydânî'de bulunmayan aşağıdaki atasözünde "bilmeyen" mânâsına gelir: "Kaplandan daha yırtıcı" (echelü mine'n-nemr).⁽²⁷⁾ Peygamber Muhammed'den Ebû Hureyre aracılığıyla nakledilen bir hadiste, o (Muhammed) oruç tutan kimsenin cehâlet göstermemesini (ve lâ yec-hel) ister, yâni birisi kendisiyle dövüşmek ve onurunu kırmak istediğinde "ben oruçluyum" diyerek vahşice hareketlerde bulunmamasını buyurur.⁽²⁸⁾

Bu yüzden Muhammed ve onun ilk tâkipçileri (sahâbe) İslâm öncesi dönemleri Câhiliyye olarak ifade ettiklerinde biz bunu (Süryânice ifâde için tercümenin metnine bakınız, s. 8) mânâsında almamalıyız;⁽²⁹⁾ çünkü bu ayvola (Süryânice'de tâ'yûthâ) kelimesi için Muhammed Arapça'da dalâl (hüdâ'nın zıddı) tâbirini kullandı.⁽³⁰⁾ Bu mânâda Câhiliyye yukarıda bahsedilen cehl, yâni barbarlık ve vahşiliğin hüküm sürdüğü dönemden başka bir şey ifâde etmez. İslâm'ın savunucuları "İslâmiyet Câhiliyye örf ve âdetlerini kaldırmıştır" dediklerinde, bunlarla (yâni Câhiliyye örf ve âdetleriyle) Peygamber'in kendilerini sona erdirmek sûretiyle insanlık ahlâkının reformcusu olacağı Câhiliyye'nin kibri (hamiyyetü'l-Câhiliyye),⁽³¹⁾ kabîlecilik, dâimî çekişmeler ve kan dâvâsı, affa yer vermeme ve İslâm tarafından ortadan kaldırılan Arap putçuluğuna âit bütün özellikleri, barbar âdetler ve vahşet mentalitesini kastediyorlardı. Ebû Hureyre Peygamber'den şöyle nakleder: "Eğer birisi yalan söyleme ve cehâletten (cehl), yâni kötü alışkanlıklarından vazgeçmezse, Allah onun yiyecek ve içecek konusundaki taleplerini kabul etmez".⁽³²⁾ Bu hadis cehl'in İslâmiyet'in ilk dönemlerinde eski Arap şiirindeki mânâsında anlaşıldığı-

(25) el-Meydânî, I, 186 (el-'İkd, I, 338, 3).

(26) el-Meydânî, I, 203.

(27) Müstetraf, I, 156.

(28) Muvatta, II, 121 (Diğer referanslar için bk., Concordance de la tardition musulmane, I, 392.

(29) "Acts of Apostles", 17:30; ayrıca 3:17; Wellhausen, Arab Heidentum, s. 67 (ayrıca ondan daha önce Joh. Dav. Michaelis, Oriental. und exeget. Bibliothek, XVI, 1781, s. 3'de Câhiliyye maddesini İncil'den özdeş bir kavramla birleştirir.).

(30) Goldziher, Muslim Studies, s. 20, dn. 5.

(31) Kur'an, 48:26

(32) Buharî, Âdâb, no. 50.

nı açık bir şekilde ortaya koyar. Ca'fer b. Ebî Tâlib Habeşistan kralına şöyle demiştir: "Biz daha önce câhil kişilerdik; putlara taptık, leş yedik ve kötü amellerde bulunduk, akrabalık ilişkilerini hiçe saydık ve sadâkat duygusuna önem vermedik ve aramızda güçlüler kendinden zayıfları ezdi. Allah bize kendi içimizden aslını, adâletini, doğruluğunu ve fazîletini bildiğimiz birini gönderinceye kadar böyle kaldık. O bizi Allah'ın birliğini tanıyıp O'na ibâdet etmemiz ve dedelerimizin tapmış oldukları taş ve putlar türünden birşeylere tapmamamız için Allah'a çağırdı. Yine o bize doğruyu konuşmayı, kan bağına bağlı kalıp saygı göstermeyi, koruma görevlerimizi yerine getirmeyi ve yasaklanmış şeylerden ve kan dökmekten kaçınmayı emretti. O yine kötü hareketleri, yerli-yersiz konuşmayı, yetimlerin mallarına göz dikmeyi, mâsum insanlara iftirâda bulunmayı ve buna benzer hususları yasakladı.⁽³³⁾ Putperestleri İslâm'a dâvette, ibâdete değil sâdece ahlâka dâir hususlar ilk önce dile getirilir. Bu yüzden 12 Medineli'nin Akabe'de Muhammed'e biati aşağıdaki şartları içermektedir: "Hiç kimseyi Allah'la aynı seviyeye koymayacaklar, zina yapmayacaklar, diri diri çocuklarını gömmeyecekler, kibirli olmayacaklar".⁽³⁴⁾ Bu, ilk devir İslâm'ına göre İslâm ile Câhiliyye'nin karşılaştırılmasıdır. İslâmiyet'in ibâdete ilişkin hükümleri de zikredilir; fakat Câhiliyye'nin zıddı olan bir hayatta (İslâm'da) en önemli husus, cansız şeylere tapmaktan vazgeçmek ve daha doğrusu Peygamber ve tâkipçilerinin Câhiliyye âdetinin esas unsurları olarak gördüğü gayri-ahlâkî ve zâlimâne davranışlara bir son vermektir. Bu açıdan Câhiliyye, dînî bakımdan "din" kelimesinin karşıtıdır ve sözkonusu iki tâbirin karşılaştırılması, İslâmiyet'in ilk günleri itibâriyledir.⁽³⁵⁾

Bütün bunlara rağmen İslâmiyet'in başarmaya çalıştığı şey, putperestliğin kurallarında öğretildiğinden daha yüksek bir karakterdeki hilm'in elde edilmesinden başka bir şey değildir. Görüldüğü gibi Arap putçuluğunda fazîlet olan bir çok şey, Muhammed tarafından ayıplanıp reddedilmiş ve Araplar tarafından yine o dönemde kabul edilmeyen bir çok şey de fazîlet statüsüne çıkarılmıştır. O, insanları, bağışlama ve mülâyimliği kendisine şiar edinen mânâsına gelen halîm sıfatıyla çağırması ve öyle isimlendirmeyi severdi. O Allah'ı da halîm sıfatıyla tavsif

(33) İbn Hişâm, s. 219.

(34) Taberî, I, 1213.

(35) Temîm b. Ubeyy b. Mukbil'e atfedilen bir şiirde. Yâkût, Mu'cemü'l-Büldân, Kâhire 1323/1906, II, 792. Câhiliyye'nin zıddı ve sünnetü'l-İslâm, "İbn Ebî'l-Za're", İbn Düreyd, el-İstikâk, s. 234.

eder.⁽³⁶⁾ Bu yine onun peygamberler arasında İbrâhim'e verdiği ünvan-
dır.⁽³⁷⁾

Muhammed'in öğretimi sonuçta hilm kelimesinin mânâsında bir de-
ğişiklik meydana getirdi ve bu sebepten kendi zamânında onun eğitimine
(dâvet) karşı çıkan putperestlerin onu, kendi hilm kelimesinin mânâsını
ahmaklık (yüseffihu ahlâmenâ)⁽³⁸⁾ olduğunu ifâde eden bir reformcu diye
ithamda bulunmalarından anlayabiliriz ki, onun barbar hareketler
(câhiliyye) dediği bu davranış şekilleri, onların gözünde en yüksek bir
yere sahipti. Sefîh kelimesi câhil kelimesinin eş anlamlısıdır ve
İbrânice'deki kesîl ve sâkhâl kelimeleri⁽³⁹⁾ gibi sâdece aptallar değil aynı
zamanda zâlim ve adâletsizler manasına gelen kelimeler grubuna
dâhildir.⁽⁴⁰⁾

Zeyd b. Amr b. Nufeyl İslâm'a girip putçuluğu terkettiğinde şöyle
der: "Hilmimin küçük olduğu dönemde tanrı olarak kabul ettiğim puta
artık tapmayacağım". Burada hilm'in küçük olmasıyla Câhiliyye zama-
nında câhil olduğu zamanı kastediyor.⁽⁴¹⁾ Bu yüzden câhil, putperest dö-
nemde olduğu gibi, İslâmiyet'in ilk günlerinde de 'ilm kelimesinin değil
hilm kelimesinin zıt anlamlısı olarak kullanılmış ve bu ikisi birbirinden
iyi bir şekilde ayırılmıştır. Übâde b. Sâmit'ten nakledilen hadiste şö-
yle denilir: "Orada bâzı insanlar hem hilm ve hem de 'ilm sâhibi, bâzıları
da sâdece birisine sâhiptiler".⁽⁴²⁾

İslâm ahlâkının halîm fikrini şâdece İslâm'a göre fazîletli olan kim-
selerle sınırlaması sebebiyle, İslâmî bakış açısından, teorik mânâda oldu-
ğu kadar pratik mânâda da Allah'ın irâdesine göre hareket eden mümin'in
(gerçek inanan kimse), câhil kelimesinin karşıtı olarak kullanılması gayet
mümkündü. Bu yüzden Rebi' b. Keysem iki çeşit insandan bahseder:
"Ya mümin (zarar verilmemesi gereken) ya da câhil (kendisine karşı

(36) Kur'an, 2:225, 236; 3:149, 5:131, 17:46, 22:58, 35:39, 64:17, genellikle "gafûr" (bağışlayan)
kelimesiyle irtibatlı olarak.

(37) Kur'an, 9:115, 11:77.

(38) Taberî, I, 1175, 5, 14; 1179, 8; 1185, 13. İbn Hişâm, s. 167; 168, 7; 169, 4; 186, 2; 188, 1;
190, 9; 225. Ayrıca bk., I, 977, 8 (yüseffihanne 'ukûleküm ve 'ukûle âbâ'iküm); Ya'kûbî, II,
264, 9.

(39) Yunan kelimeleri (metnin aslı için tercüme metni s. 10'a bkz.) ları tercüme etmek için
Süryanice tercüme "sekhal"ın "Af'el" formunu kullanır. Bk., II Cor. 7:12. Aynı zamanda
Maimonides'in "Dalâla"sını çeviren İbnrânî mütercim'in "Câhiliyye"yi "sekhalım" ile tercüme
ettiği de burada zikredilebilir. Bk., II, 39.

(40) "Salebtinî hilmî" (sen benim hilmimi söküp aldın) (Egânî, VI, 57, 6. Se-fe-he (kendisinin
özdeşi ce-he-le gibi) "ha-le-me"nin zıddıdır. Züheyr, el-Mu'allakâtü's-seb', beyit 63).

(41) İbn Hişâm, s. 145; ayrıca bk., Egânî, III, 16, 1.

(42) İbn Hacer, II, 396.

zâlim olunmaması gereken).⁽⁴³⁾ Söz konusu zıtlık din dışı literatürde görüldüğü gibi,⁽⁴⁴⁾ eski dönemlere kadar da uzanır. Meselâ Kays b. Âsım'ın Benû Temîm kabîlesinin hulemâsı'ndan olması ve putperestlik döneminde bile şarap içmekten kaçınması sebebiyle, kendisinin çağdaşı olan peygamber tarafından bütün çadır sâkinlerinin efendisi (seyyidü ehli'l-veber) diye çağrıldığı söylenir.⁽⁴⁵⁾

(43) İhyâ, II, 182: "en-Nâs racûlâni mü'min fe-lâ tü'zfihi ve câhil fe-lâ tücâhilhu".

(44) Egâni, XVIII, 30, 12: ve lâkinnehu hadîd câhil lâ yû'min ve ene ahlem ve esfah.

(45) İbn Düreyd, s. 154, 5 (Bana göre "halîm" in bir İslâmî kavramın dar bir yansıması olarak böyle yorumlanmasına gerek yok. Sarhoşluktan kaçınma da pekala "hilm" olarak açıklanabilir; ayrıca bk., İbn Habîb, el-Muhabber, s. 237 vd.).

PROF. DR. MEHMET KAPLAN'IN ÂLİ ÖLMEZOĞLU'NA YAZDIĞI YAYIMLANMAMIŞ MEKTUPLAR

Ünal ŞENEL(*)

Büyük şahsiyetlerin mektupları, onları, kültür çevrelerini ve yaşadıkları devrin şartlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olurlar. Türkiye'de bugüne kadar birçok şâir ve yazarın mektupları kitap halinde neşredilerek edebiyat ve kültür dünyamıza kazandırılmıştır. Değerli ilim ve kültür adamlarımızdan Prof.Dr. Mehmet Kaplan'ın da yöneticilerden öğrencilere ve yakın arkadaşlarına kadar birçok kişiye mektuplar yazdığı bilinmektedir. Bunların tamamının toplanarak yayımlanması faydalı olacaktır.

Mehmet Kaplan'ın üniversite yıllarından arkadaşı olan ve daha sonraki yıllarda, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Teftiş Kurulu Başkanlığı, Tâlim ve Terbiye Dâiresi Üyeliği ve Bakanlık Müşavirliği gibi önemli görevlerde bulunan Âli Ölmezoğlu'na 1939-1953 yılları arasında yazdığı mektuplar, daha önce kitap halinde neşredilmişti.⁽¹⁾ Bu mektuplarda, Kaplan Hoca'nın mizacının çok hususî yönleriyle birlikte, şahsiyetinin ve kültür dünyasının teşekkülünün safhalarına da şâhit oluyorduk. Bahsi geçen mektuplarda Hoca, daha çok iç dünyasındaki büyük çalkantıyı ve kendisini gerçekleştirme çabasını anlatıyordu. Yayına hazırladığımız 1970'li yıllarda yazdığı mektuplarda⁽²⁾ ise Mehmet Kaplan, zaman zaman iç hesaplaşmasına yer vermekle birlikte, daha çok sosyal meseleler üzerinde durmakta; Türkiye'nin eğitim, dil ve kültür buhranlarını ele almaktadır. Bu mektuplardaki fikirlerin önemli bir kısmı hâlen güncelliğini ko-

(*) Yrd.Doç.Dr., C.B.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, MANİSA

(1) Mehmet Kaplan, Âli'ye Mektuplar, (Hazırlayanlar: Zeynep Kerman - İnci Enginün), İstanbul, 1992, 271 s.

(2) Âli Ölmezoğlu'nun eşi Nebahat Ölmezoğlu'dan aldığımız bilgiye göre, kitapta yer alan mektuplar, 1972 yılında Âli Bey tarafından Kaplan Hoca'ya iade edilmiştir. Bizim yayına hazırladığımız mektuplar ise bu tarihten sonra yazılmış olanlardır ve Âli Bey'in hususi evrakları arasından çıkmıştır. Mektuplardan ilki daktiloyle, ikincisi el yazısı latin harfleriyle, diğer üç mektup ise osmanlı harfleriyle yazılmıştır. Bu mektupları bizlere ulaştıran Nebahat Hanımefendi'ye edebiyat ve kültür dünyamız adına teşekkürlerimizi arz ederiz. (Ü.Ş.)

rumakta ve insanımızı meşgul etmektedir. Prof.Dr. Mehmet Kaplan'ın üzerinde durduğu hususlar ve fikirler arasında dikkatimizi çekenlerden bazıları şunlardır:

Kaplan Hoca'nın, 12 Ekim 1972 tarihli mektubunda "Dil ve kültür konusunda Türkiye'nin mutlak bir çıkmaz içinde bulunduğuna kâniim." dedikten sonra, "Her şey yazılamıyor ve söylenemiyor." ifadesini kullanması oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'nin "çıkılmaz"ıyla, ifâde hürriyeti arasında bağlantı kurması ise üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Aynı mektupta geçen "Türkiye'de olan şeyler benim okuduklarıma aykırı." ifadesi ise, o yıllarda ülkemizde yaşananların ilme ve hakikate aykırı olduğu mânâsına gelir ki bu hâl, daha önceki ve sonraki dönemler için de belli ölçüde geçerli olsa gerektir.

Aynı mektupta geçen "Prof. ünvânını taşımakla beraber âlim olduğuma hiçbir zaman inanmadım." ifadesi, Hoca'nın mütevazı yanını göstermekle birlikte, onun filozofik ve sanatkârvarî tarafını da aksettirmektedir.

22 Eylül 1973 tarihli mektupta, kendisine idari görevler verildiğini kaydettikten sonra "Evvelce böyle işlere karışmak istemiyordum" ifadesini kullanması, Kaplan Hoca'nın mizacının önemli bir tarafını ortaya koymaktadır.

Aynı mektupta yer alan, "Bizde üniversite hocaları, talebe kalabalığı karşısında normal eğitim bile yapamıyorlar." ifadesiyle karşılaşınca, "günümüz üniversitelerinin halini Kaplan Bey görseydi acaba ne derdi?" sorusunu sormaktan kendimizi alamıyoruz. "Üniversitelerin mânevi otoritesi bakanlıktan üstündür." görüşü ise, Hoca'nın "ilmin haysiyetine" verdiği değeri göstermesi bakımından mânidardır.

"Son elli yıl içinde meydana gelen değerli eserleri, yetişen gençlik de okumalıdır." diyen Mehmet Kaplan, buna engel olarak gördüğü "öztürkçeciliği" "kültür düşmanlığı" olarak nitelendirmektedir.

"Yaşlılık, hastalık, ölüm bizim de kapımızı çalıyor. Kaç kişi gitti. Hiç olmazsa 50 yıllık Türk kültürünü kurtaralım. Yoksa çırl çıplak kalacağız. Türk Milleti yok olacak." ifadeleri, Hoca'nın gençlik yıllarındaki iç gerilimini sosyal ve kültürel meselelere yönelterek devam ettirmesi bakımından dikkat çekicidir. Bu ifadeler, millette karşı beslediği sorumluluk duygusunu yüzlerce yıl önce Orhun kitabelerine yazdıran Bilge Kağan'ın üslubunu andırması bakımından da önem taşımaktadır. Ayrıca bu sözler, kültürümüzün karşı karşıya olduğu meselelerin vehâmetini de ortaya koymaktadır.

Hoca'nın, öğretmen okullarının siyasîlerin kontrolünden uzak tutularak üniversitelerle işbirliği halinde olmalarını istemesi de o yıllar Türkiye için büyük değer taşımaktadır. Zira, ülkemiz daha sonraki yıllarda bu çarpık uygulamanın sarsıntısını çok derinden yaşamıştır.

Mektuplarda Kaplan Hoca'nın 1970'li yıllarda yaşlılık psikolojisi içerisine girdiğini, fakat ülkesine hizmet etme heyecanını dâimâ muhafaza ettiğini görüyoruz. Araştırmacı yetiştirmek için ısrarla asistan istemesi, bu hassâsiyetinden kaynaklanmaktadır.

Mektuplarda Türk dünyasının meseleleri de önemli bir yer tutmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Türkiye Dışı Türkler Dairesi"nin kurulmasını isteyen Mehmet Kaplan'ın haklılığı daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu görüşler dikkate alınmış olsaydı, Türk cumhuriyetleriyle olan ilişkilerimiz çok daha ileri bir seviyeye ulaşabilirdi.

Kaplan Bey, milliyetçilik, Atatürk milliyetçiliği ve komünizm gibi kavramlar hakkındaki görüşlerini de mektuplarında açık bir şekilde ifade etmiştir.

Kültür dünyamızın birçok problemine ışık tuttuğuna inandığımız bu mektupları ilgililerin dikkatlerine sunuyoruz:

MEHMET KAPLAN'IN MEKTUPLARI

Sevgili Âli,

5 Nisan 1972

Mektubu getiren Ehad Arpad Bey benim çok eski, değerli bir arkadaşımıdır. Kendisi öteden beri Türk sanat, medeniyet ve bilhassa Türk müzikîsi ile meşgul olur.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın neşrettiği İslâm Ansiklopedisi'nde musîkiye ait bâzı maddeleri o yazmıştır.⁽³⁾ Bu defa Türk Musîkîsi maddesini yazma işi de ona verilmiş ve kendisine sekiz aylık bir zaman bırakılmıştır.

Ehad Arpad Bey, üzerinde durduğu meseleyi enine-boyuna araştırdığı ve Türk musîkîsi üzerinde şahsî görüşleri olduğu için, bu çok mühim maddeyi yazarken Orta-Asya Türk musîkîsini de yakından incelemek istemiş, Demir-perde gerisinden bazı plâkları getirtmek ihtiyacını duymuştur.

(3) Bkz.: "Gına", İslam Ansiklopedisi, c.4, ss.773-779; "Tik", İslam Ansiklopedisi, c.12-1, ss.283-285.

İsmarlanmış olan bu malzemenin gümrüklerden içeri girmesi için Bakanlıktan kendisine bir yazı verilmesi gerekiyormuş.

Ehad Bey, meselenin tafsilâtını size bizzat anlatacaktır. Türk kültürü ve Milli Eğitim Bakanlığı ile de yakından alâkalı olan bu konuda gereken yardımın yapılmasına delâletini rica eder, sevgi ve selâmlarımı yollarım.

İmza
Mehmet Kaplan

Sevgili Âli,

12 Ekim 1972

Ankara'da kısa müddet kaldığım için sana uğrayamıyorum. Başın çok defa kalabalık olduğu için de rahatsız etmek istemiyorum.

Sabahattin Bey'e (?) yaptığı bir kabalık dolayısıyla kızdım. Bir daha semtine uğramadım ve uğramıyacağım. Halbuki kendisine yardım etmek istiyordum.

Dil ve kültür konusunda Türkiye'nin mutlak bir çıkmaz içinde bulunduğuna kâniim. Her şey yazılamıyor ve söylenemiyor. Fakat tarih ve millet denilen varlıklar dağ ve deniz gibi var olur. Türkiye'de olan şeyler benim okuduklarıma aykırı. Her ne ise gerçek ergeç her şeye kendi şeklini verir.

Hikmet Ağabey'e⁽⁴⁾ ve galiba sana da Şiir Tahlilleri⁽⁵⁾ ile Tevfik Fikret'in son baskılarını yollayamadım. Hikmet Ağabey'in adresini kaybettiğim için kitapları sana gönderiyorum. Lütfen ona bırakıver. Saygı ve sevgilerimi söyle.

Şiir Tahlilleri'nde bazı okuma hataları olabilir. Tabii, tefsir hataları da.. Benimkisi denemeden ibâret. Prof. ünvanını taşımakla beraber âlim olduğuma hiç bir zaman inanmadım. Benim kafamda fikirler her an dalga üzerindeki sandal gibi kurulur. Yazımı tekrar okursam yeni baştan yazma ihtiyacını duyarım.

Hikmet Ağabey'in ve senin iyi niyetinize ve dikkatinize güvenirim. Bana hata, kusur ve eksiklikleri bildirirseniz memnun olurum.

Şiir Tahlilleri II'yi şahsen bastıramayacağım. Bakanlığa da empoze etmek istemiyorum. Tâlim ve Terbiye bir yardımcı veya öğretmen kitabı

(4) Hikmet İlaydın

(5) Kaplan Hoca, imzaladığı kitabın iç kapağına şunları yazmıştır:

"Âli Ölmez'e

Beraberce konuşmanın ve susmanın tadına doyum olmaz dost."

olarak kabul ederse verebilirim. Beş on şâir daha ilâve edeceğim. Sizin tavsiye edeceğiniz bahse değer şâirler varsa lütfen bildirin.

Bu ayın 25'inde tekrar gelmem ihtimâli var. Sana mutlaka uğrayacağım. Fakat 27'sinde imtihanım olduğu için gece döneceğim. Bir daha(ki) sefere size ve Hikmet Ağabey'e uğrayacağım. Yengeye hürmetler. Senin gözlerinden öper, sıhhatler dilerim.

M. Kaplan

Sevgili Âli,

22 Eylül 1973

Bu ay Ankara'ya geldiğimde seni aradım. Kıbrıs'a gitmişsin. Bu münâsebetle sana bâzı meselelerden de bahsedecektim.

Ben bu sene Türkiyat Enstitüsü müdürü ve üniversite senato âzâsı seçildim. Evvelce böyle işlere karışmak istemiyordum. Yeni kânun faydalı gelişmelere imkân verdiği için öteden beri bu nev'i işlere karışmamı isteyen arkadaşlara "evet" dedim.

Türkiyat Enstitüsü, eskiden olduğu gibi bugün de harâb ve eski bir kitaplıktan ibaret. Dünyadaki Türkoloji araştırmaları karşısında gülünç ve ibtidâî. Ona ve onunla birlikte millî kültürü araştıran diğer enstitülere -Şarkiyat, Tarih, Sanat Tarihi- yeni bir şekil vermek istiyorum. Bunların hepsini beş-altı katlı modern bir binada toplamak için teşebbüse geçtim. Bir arsa bulunursa inşaat yapılabilecek. Fakat mes'ele binadan ibâret değildir. Bu enstitüleri hakikî "Araştırma Enstitüleri" haline getirmek lâzım. Bizde üniversite hocaları, talebe kalabalığı karşısında normal eğitim bile yapamıyorlar. Rusya'da, Amerika'da, Almanya'da Türkolojiye âit yapılan araştırmaları takip edemiyoruz. Bakanlık kadro verirse bu enstitülere mütercim almak mümkün olduğu gibi araştırmacı da alınabilir. Eski eserlerin âcil bir şekilde neşri, batılı ilmî eserlerin tercümesi ancak yeni araştırmacı kadrolarla mümkün olabilir.

Bu sefer Ankara'da Zekâî Baloğlu⁽⁶⁾ ile görüştim. Yeni bir projeden bahsetti: Vekâlete bağlı yüksek öğretmen okulları kurulması. Bunun mutlak şekilde akademik kariyerden yetişmiş elemanlar tarafından ele alınması icâb eder. Şu yeni öğretmen okullarının bir devamı olarak düşünülmürse er geç üniversite ve üniversiteden mezunlarla çatışır. Bence öğretmen okullarını lise haline getirerek onların üniversitelere girmelerini temin etmelidir. Bu öğretmen liselerine, diğer lise öğrencileri de gidebil-

(6) Dönemin Tâlim ve Terbiye Dâiresi başkanı.

melidir. Vekâlete bağlı öğretmen okulları hoca kadrosu, şimdilik üniversitelerden temin edilebilir. Ve onun müstakil kadrosu üniversitede yetişebilir. Üniversiteye sırt çeviren bir yüksek öğretmen okulu, hem kendisi hem de o memleket için tehlikelidir.

Bakanlık bütün konularda üniversite ile işbirliği yapmalıdır. Zira mevcut anayasaya göre özerk üniversitelerde bakanlığa karşı bir şüphe vardır. Üniversitelerin mânevî otoritesi bakanlıktan üstündür. Yapılacak herşey, ilmi esaslara uygun olursa, bakanlık üniversitelerden çok taraftar bulur. Ben bu konuda Zekâî Bey'e de bir mektup yazdım.

Bir de dil mes'elesi var. Temel Eğitim Kanunu'nun 10. maddesine göre, bakanlık dil hususunda tedbirler almak salâhiyetini hâiz. Dil Kurumu'nun vesâyetinden kurtulabilir. Benim bu konudaki hükümlerimi biliyorsun: Son 50 yıl içinde vücuda gelen ve büyük ekseriyet tarafından değerli bulunan eserlerin dili, ortak yazı dilinin esası olmalıdır. Bakanlık bunlara dayanan bir sözlük yaptırmalı ve bunu bütün tedrisat ve neşriyatında esas almalıdır. Dil birliği böyle kurulur. Son elli yıl içinde meydana gelen değerli eserleri, yetişen gençlik de okumalıdır. Bunlara giren öztürkçe kelimeler de bu lûgate pek tabîî olarak girecektir. Dil Kurumu veya yazarlar, yeni kelime üretmekte serbesttirler. Onlar yaygın hale gelip orta malı olunca onlar da örnekleriyle beraber okul sözlüğüne alınır. Bütün Türk üniversitelerindeki Türk Dil ve Edebiyat öğretim üyelerinden mürekkep bir komisyon bu konuyu ele almalıdır. Bunların arasında Dil Kurumu âzâları da vardır. Onlar münakaşa ederek bazı noktalarda anlaşabilirler. Siyasî öztürkçe dâvâsı Reşat Nuri, Hâlide Edib, Ahmet Hamdi, hattâ Said Fâik ve Orhan Veli'yi de yok etmek demektir ki, bu, bir kültür düşmanlığından farksızdır. Dünyada hiç bir millet böyle bir barbarlığa müsaade etmez. Millet hangi dili kullanıyorsa, okulda da o dil kullanılmalıdır. Otorite, Dil Kurumu'nun karışık, meçhul veya paralı üyeleri değil, son elli yılda yetişmiş ve millete kendilerini eserleriyle kabul ettirmiş yazarlardır. Bütün dünyada ilmi lûgatler böyle yapılmaktadır.

Senin bu konuda birşeyler yapabileceğini sanıyorum. Yaşlılık, hastalık, ölüm bizim de kapımızı çalıyor. Kaç kişi gitti. Hiç olmazsa elli yıllık Türk kültürünü kurtaralım. Yoksa çırılçıplak kalacağız. Türk Milleti yok olacak.

Senden ayrıca bir ricam da var. Tâlim ve Terbiye Dâiresi, üniversite ve yüksek öğretim ile ilgili kıymetli tercümeler neşretti. Şimdi bunlardan elimde "Yüksek Öğrenime Giriş" in birinci cildi var. Senatoda vekâletin de işine yarayacak fikirleri müdafaa etmek için bu eserleri okumak istiyorum.

Üniversite ve yüksek okul ile ilgili Talim ve Terbiye neşriyatının bana gönderilmesi için Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne bir yazı yazılırsa kanunî bir iş yapmış olurum. Vekâlet bunları bize göndermeyecek de ki-me gönderecek?

Kıbrıs'da bir özel Türk üniversitesi ve bir Türkoloji bölümü açılmış. Bizden eleman istediler. İki asistan bize yetmiyor. Bakanlığın elinde kadrolar var. Bana gerek dış ülkelere yollamak, gerek müstakbel öğretmen okullarına hoca olmak üzere, şimdilik beş asistan kadrosu verilirse onları yetiştirebilirim. Atatürk Üniversitesi için yedi tane eleman yetiştirdim. Zekâî Bey elinde beş yüz kadro olduğunu söyledi. Ben kendiliğimden tâlibim. Yalnız elemanları ben seçeceğim.

Daha konuşacak pek çok şey var. Ankara'ya gelince görüşürüz. Yenge nasıl? İnşallah ikinizin sıhhati de iyidir. Sevgiler ve selâmlar.

M. Kaplan

Sevgili Âli,

13 Kasım 1973

Seninle uzun konuşamadık. Halbuki üzerinde durulacak bir sürü mes'ele vardı. Günler geçiyor ve karanlık uçurum yaklaşıyor. Millet ve memleket için bir şeyler yapabilme ümidi, ölüm endişesine rağmen, yine de insana sevinç veriyor. İmkânlar olduğu halde bir şeyler yapamamak ise üzüyor.

Bugünkü Milliyet gazetesinde Ali Gevgili'nin Yugoslavya Türkleriyle yaptığı bir açık oturum var. Onu mutlaka bul ve oku. Türkiye Devleti Yugoslavya Türklerine kitap yardımı yapabilir. Bilmiyorum, Millî Eğitim Bakanlığı'nda bir "Dış Türkler Dâiresi" var mıdır?(7) Onların kaderi ile uğraşmak hem onlara, hem de bize birçok şeyler kazandırır.

Kitap istiyorlar. Yugoslavya'da Türklerin çok olduğu yerlerde pek âlâ Türk kütüphaneleri açabiliriz. Türkiye'de cumhuriyet devrinde bir hayli eser basıldı. Tâlim ve Terbiye Dâiresi Türkiye dışındaki Türklere kitap yardımında bulunmak için bir şeyler yapabilir. Bunlar ille de bedava yollanmaz. Bir servis kurulur, anlaşma yapılır.. Fakat sosyal bir yardım olarak şehirlerde ve okullarda kitaplıklar da kurulabilir.

(7) 31.01.1993 tarih ve 21482 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"la Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na bağlı olarak Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları Dairesi kurulmuştur. Ayrıca TİKA ve TÜRKSOY gibi resmî kurumlar da bu alanda hizmet vermektedirler.

Böyle bir yardım veya alış-veriş, Türkiye'de edebiyatın gelişmesine de faydalı olur. Yugoslavya'da 120 bin kadar Türk varmış. Bunlardan en az beş-on bini Türkçe eserler için bir müşteridir.

Geçenlerde Avusturalya'dan bir Türk geldi. Orada da bir 20 bin kişilik Türk kolonisi varmış. Onlar da kitap ve öğretmen istiyorlar.

Türkiye'de nüfus gittikçe artıyor. Dünya devletlerinde Türk kolonilerinin bulunması bizim için faydalıdır. Oralarda kalsınlar, evlât sahibi olsunlar ve Türklüklerini unutmasınlar...

Millî Eğitim Bakanlığı'nda bir "Türkiye Dışı Türkler Dâiresi" yok ise kurulmalı ve onlarla münasebetler tesis edilmelidir. Bunun için de evvelce bir ilmî araştırma yapılmalıdır.

Tâlim ve Terbiye Dâiresi, dış Türklere yardım fikrini Plânlama'ya kabul ettirebilirse, Türkiye'de basılan kitaplar, kurulacak bir servis yoluyla dünyanın her tarafına yayılır.

Yabancı ülkelerde Türkiye'ye bağlı yüksek kültürlü Türk kolonilerinin teşkili, Türkiye'de politik bakımdan da bir çok şeyler kazandırır..

Bu konu Talim ve Terbiye'yi ilgilendirir diye sana yazdım. Sözlük mes'elesi üzerinde Türkiyat Enstitüsü'nde bir toplantı yapacağız. Netice(yi) sana bildireceğim.

Sevgilerle. Yengeye selâmlar ve saygılar..

M. Kaplan

Âli,

(Tarihsiz)

Bakanlığın benden de istediği milliyetçiliğe dâir yazıyı yazdım. Sen alâkadar olduğun için doğrudan doğruya sana gönderiyorum. Resmî olarak ne yapmak gerekiyorsa, artık lütfen sen yaparsın.

Yazının adını "Çağdaş Türk Milliyetçiliği" koydum. Ele aldığım fikirler, son asırda tarihî gelişme ile ortaya çıkan gerçeklere dayanıyor. Bunları a) Milliyetçilik b) İlim ve Teknik c) Demokrasi başlıkları altında toplamak mümkün.

Kanaatimce "Atatürk Milliyetçiliği"nden maksad da budur. Atatürk'ün bizzat kendisi fikirlerini, nesiller boyunca işlenen bu "kollektif fikirler"e dayandırdığı için onu şahsına izâfe etmeyi doğru bulmadım.

Atatürk'ün bütün dehâsı, Türk tarihinin akışını sezmesindedir. Bugün "Atatürk Milliyetçiliği" güdenlerin maksatları, özüne ircâ edilirse, a) Bugünkü Türkiye Cumhuriyetini esas almak b) İlim ve teknik ile Türkiye'yi kalkındırmak c) Partiler demokrasisini geliştirmektir.

Bu esaslar bizi geriye gitmekten, komünizmden, diktatörlüklerden korur.

Ben düşüncelerimde dalkavukluk ve çıkarı değil, bildiğim gerçekleri aldım. Bu yaştan sonra kimseden ne mevki ne de para istiyorum. Benim yazılarımı dikkatle okuyanlar, Atatürk'ün inandığı fikirlerden ayrılmadığını görürler. Ben millî fikirlere inandığım için onu bir şahsa bağlamak istemedim.

Tarih ve din benim için -bugün yaşayan kıymetleri bakımından- değerlidir. Bakanlık benden bir yazı isterken, kendi kendime ihanet etmeme lüzum yoktu. Sana ayrıca, asistanların makalelerimden seçerek bastırdıkları iki kitabı gönderiyorum. Bunlardan bazı yazılara işaret ettim.⁽⁸⁾ Bakanlık isterse onları da toplayarak bastırabilir.

İki kitabı okumaya vakit bulabilirsen, itiraz ettiğin noktaları işaret et. Konuşalım.

Ben büyük bir mütefekkir olduğuma hiç bir zaman inanmadım. Bu gülünç bir iddia olur. Sadece doğru düşünmeye ve düşüncelerimi yazmaya çalıştım. Düşüncelerime Türkiye'nin gerçekleri ile ilmi esas aldım.

Milliyetçiliği, komünizm gibi bir ideoloji haline getirmeyi tehlikeli bulurum. Milliyetçilik, millî meseleler üzerinde düşünmek ve milleti sevmekten ibarettir. Bunun binbir şekli vardır..

Bakanlığın milliyetçi aydınları görüşlerinde serbest bırakması, hem onları sahtekârlığa sürüklemeyi, hem de öldürücü yeknesaklığa düşürmez. Batıya ideoloji değil, serbest fikirler hâkimdir. Bakanlığın bugün yapacağı şey, milliyetçi aydınları kendi istikametlerinde faaliyete teşvikten ibarettir. Ben kimseden emir ve para almadan komünizmle mücadele ettim. Dine, bugüne uygun bir mânâ vermeye çalıştım.

Bugün Türk devletini fikirleriyle müdafaa eyleyen bir hayli milliyetçi aydın vardır. Bakanlık onlara radyoda, televizyonda konuşma imkânı versin. Eserleri alsın, yaysın.

Bu arada Mümtaz Bey'in "Yol" dergisinde çıkan milliyetçilikle ilgili yazıları da toplanarak basılmalıdır.

Yolladığım kitaplar tükendi. Onlardan sonra da bir hayli yazdım. Ben bakanlığa şahsıma âit yazıları empoze etmeyi ayıp bulurum. Başkalarına âit kitapları bastırdım. Bakanlığın isterse onları basar, yayar. Benim ve başkalarının yazıları arasında öğretmenlerin ve halkın istifade edeceği bir hayli makale bulunabilir.

Ankara'ya gelince daha bir çok şey konuşacağım. Yengeye derin hürmetler.

M. Kaplan

(8) Bu kitaplar arasında bulunan Nesillerin Ruhu (İstanbul, 1970) adlı eserde işaretlenmiş olan makaleler şunlardır: Yeni Türk Milliyetçiliği, Milliyetçilik ve Bugün, Milliyetçilik ve İlim, Milliyetçilik ve Beynelmilelcilik, Milliyetçilik ve Bolşeviklik, Komünizm ve İnsanlık, Din ve İlim, İctimai Birlik, Halk Kültürü ve Yüksek Türk Kültürü, Millet ve Sanat.

12 Ekim 1972

Sevgili Âle,

Amsterdam'da kısa müddet kışkırdım
İçim naraz uyanıyordu. Bazen çok
derin kışkırdık oluyorum içim de rahatlay
etmek istemiyordum.

Sabahattin Bey, yaptığı bir
kışkırdık olayıyla kışkırdım. Bin de ha
sermeme uyanmadım ve uyanıyordum.
Herbiri kendisine günden etmes
tüyordu.

Dil ve kışkırdım komutanlar
Türkiye'miz milletlik bir gıkırdık
içim de kışkırdıma kışkırdım. Her
sey gıkırdıma ve gıkırdıma.
Fıkırdık tarih ve millet demiler
vaktikler döz ve demas gibi vaktikler.
Türkiye'de olan şeyler benim
okuduklarıma aykırı. Her ne ise
gıcık gıcık her şey kışkırdık
gıcık vaktik.

Hikmet Kışkırdık ve gıkırdık vaktikler
Sizin Tarihilleri ile Tarih Fıkırdık'im
baktıklarımla vaktiklerim. Hikmet
Kışkırdık'im adını kışkırdık'im içim
kışkırdık'im vaktiklerim. Lutfem
ama baktıklarımla. Sıkırdık ve gıkırdık'im vaktikler.

Sizin Tarihillerinde baktık okuma hatırların
olabilir. Tarih Fıkırdık hatırların döz.
Benimkisi demeremler ibaret. Prof.
umumemle toparmakta beraber döz
oluyorum hiçbir zaman imeremlerim.
Benim kışkırdık fikirler her oca
dölge üzerimdeki vaktikler gibi kışkırdık.
Sıkırdık tekne okumam gıcık baktık
kışkırdık ihtiyacına dözüm.

Hikmet Kışkırdık ve benim içi
milletimiz ve dikkatimize gıcık vaktiklerim.
Buna hatı, kışkırdık ve kışkırdık
baktıklarımla imeremlerim.

Sizin Tarihilleri II. yi baktık baktıklarımla
gıcık vaktiklerim. Baktıklarımla da baktıklarımla
imteremlerim. Kışkırdık ve Tarih Fıkırdık
vaktiklerim veya dözüm kışkırdık okumam
kışkırdık edem vaktiklerim. Benim vaktik
dölge içim edemlerim. Sizin vaktik
edemlerim baktık dölge vaktikler vaktik
kışkırdık baktıklarımla.

Bu vaktik 25 imde tekne gıcık vaktiklerim
ihtiyacına vaktiklerim. Sizin vaktiklerim uyanıyordum.
Fıkırdık 25 imde imteremlerim vaktiklerim içim
gıcık dölge vaktiklerim. Bin dölge vaktiklerim
ve Hikmet Kışkırdık uyanıyordum.

Yemgıcık vaktiklerim. Benim gıcık vaktiklerim
dölge, vaktiklerim vaktiklerim.

M. Kışkırdık

PROF. DR. MEHMET KAPLANIN ... / Ü. ŞENEL

İSLÂMİYET, TÜRKLÜK VE İLİM

İsmet BİNARK

Bilindiği gibi, İslâmiyet Türk cemiyetine, her konuda ve her müessesesinde tesir etmiştir. İslâmiyetin Türk cemiyetinin millî bünyesi üzerindeki en önemli tesiri, şüphe yok ki, Türk milletinin millî varlığını koruması olmuştur. İslâmiyetin kabulü Türkler'e yeni bir ruh ve kuvvet kazandırmış, Asya steplerinden Avrupa içlerine kadar uzanan büyük ve uzun ömürlü imparatorlukların kurulup yaşamasında başlıca sebeplerden biri olmuştur.

İslâm dininin bünyesine uygun olması, Türkler'in millî varlıklarını, örf ve âdetlerini asırların yıkıcı tesirlerinden korumalarında büyük rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, diğer ırk, din ve dillerin Türklük mihrakı etrafında yaşamasını da, Türkler şüphe yok ki yine İslâmiyete borçludurlar.

*

Buna karşılık, İslâmiyet de bugünkü varlığını, kudret ve kuvvetini Türklüğe medyundur. Türkler'in islâma ve dolayısıyla onun kültür ve medeniyetine hizmetleri sayılamayacak kadar çok olmuştur. Türkler, İslâm dünyasına inmesi mukadder olan ağır darbelere mukavemet edebilecek ve üstelik İslâm dinini çok geniş bir coğrafyaya yayacak kadar kuvvetli yeni bir siyasî ve içtimâî nizâm kurmuşlardır. Batıdan Haçlıların ve doğudan Moğolların yarattığı çifte tehlikeyi karşılayan ve İslâm ülkelerini iki defa istilâdan kurtaran Türk orduları olmuştur. Ayrıca, Bizanslı eski düşmanını mağlup ederek, önce Anadolu'yu, daha sonra İstanbul ve Balkanları İslâmiyete kazandıran yine Türklerdir.

Türkler, İslâmiyeti kendilerine yeni ve müspet hamleler hazırlayan, yüksek ve mükemmel bir dünya görüşü, geniş tolerans, sağlam ve kusursuz bir nizâm ve sarsılmaz bir imân şeklinde görüp benimsemişler, onunla manevî cephelerini tamamlayıp biçime sokmuşlardır. İslâmiyet ve

Türklük, sökülmemecesine birbiriyle kaynaşmıştır.

*

Türklükle bu derece kaynaşan İslâmiyet, cehalet ve bilgisizliği karanlık olarak vasıflandırmış; Allah'a imânın taklidî değil, tahkikî, yani ilmî olmasını istemiş ve mümini tefekküre çağırmıştır. İnsanın kendi yaradılışı üzerinde düşünmesini, güneşe, aya, yer küresine, gökyüzüne, gece ile gündüzün seyrine ibret ve dikkatle bakmasını, böylece eserlerini bizzat müşahade ederek Allah'a imân etmesini ve O'nun nizâmına teslim olmasını istemiştir.

İslâmiyet, ilme, kitaba ve okumaya çok büyük değer veren bir dünya görüşüne sahiptir. Kur'ân âyetlerinden ilkinin "Oku!.." (Alak Sûresi: Âyet 1) şeklinde olması, akıl sahiplerini düşündürmelidir. Allah'ın, Kur'ân-ı Kerim'de beyan buyurduğu, ilimle ilgili âyetlerden bir kaçının meâli şöyledir:

"Ey Muhammed!.. De ki: 'Bilenle bilmeyenler bir olur mu?' " (Zümer Sûresi: Âyet 9); "Allah, içinizden imân edenlerle, ilme nâil olanların derecelerini yükseltir." (Mücâdele Sûresi: Âyet 11); "Ey Muhammed!.. 'Rabbim! ilmimi arttır' de." (Ta-Hâ Sûresi: Âyet 114); "Hokka ile kaleme ve (kalem sahiplerinin) yazmakta oldukları şeylere andolsun ki, Ey Muhammed" (Kalem Sûresi: Âyet 1).

İslâmiyetin bilgi sâhasındaki ilerlemelere ve yeniliklere engel teşkil ettiği şeklinde, zaman zaman gündeme gelen maksatlı iddialar, bir ilim ve mantık süzgecinden geçirildiği takdirde, yersiz ve tek taraflı oldukları, üstelik hiçbir ilmî değer taşımadıkları görülecektir.

İslâm kültür ve medeniyeti tarihinin derinliklerine nüfuz ederek, muhtelif devirlerdeki seyrini yakinen tetkik edersek, İslâmiyetin bilginin üstünlüğü hakkında sağlam ve veciz esaslar koyduğunu ve her zaman ilerlemeyi teşvik etmiş olduğunu görürüz. Her dinden çok ilim ve akıl ile anlaşma kabiliyetinde olan İslâmiyet, asırlar boyu bu özelliğini muhafaza etmiş; ilim, felsefe, fikir ve sanat adamları yetiştirmiştir.

Hicretin ikinci senesinde cereyan eden Bedr Muharebesi sonunda, Peygamberimizin harp esirlerini fidye karşılığı değil de, her esirin on müslüman çocuğa okuma-yazma öğrettikten sonra serbest bırakılacaklarını ilân etmesi⁽¹⁾, İslâmiyette okuma-yazma ve bilgiye verilen büyük de-

(1) İbn Sa'd: II/1, 14, 17.ss.; Süheylî: II, 92.s.; İbn Hanbel: I, 247.s.; Makrizî: 2, 101.s.'ya atfen Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi - Hayatı. I, Türkçesi: M. Said Mutlu, İstanbul, 1966, 141.s.

ğere çok canlı bir misaldir. Ayrıca, bu dinin Peygamberinin, müslümanları bilgi kazanmağa teşvik eden söz ve buyrukları, İslâm dünyasında ilmi ufkun genişlemesine ve netice olarak da, dinî kitapların yanı sıra edebî ve ilmi kitapların çoğalmasına, büyüklü küçükklü kütüphanelerin, ilim müesseselerinin ve ocaklarının kurulmasına sebep olmuştur.

Bilenle öğrenenden başkasını kendisinden saymayan İslâm'ın Peygamberinin bilgidен maksadı, hiç şüphe yok ki, yalnız dinî bilgiler değildi; devrinin ve gelecek devirlerin bütün bilgileri idi.

İslâm dünyasında ilmi herşeyden üstün tutan bir dünya ve âhiret görüşü, gerçek âlimlerin yetişmesine ve ilmin ilerlemesine imkân sağlamıştır. Bir taraftan hadis, fıkıh, tefsir, mantık ve dil gibi içtimaî ilimler ilerlerken, bunun yanı sıra, tıp, kimya, astronomi, cebir, trigonometri ve ziraat gibi, bugünkü maddî ve teknik medeniyetin dayandığı uygulamalı ilimlerin temel taşları ve harcı atılmış; doğudan batıya İslâm kültür ve medeniyeti yayılmıştır. Bu kültür ve medeniyet sadece bilinenleri derleyip toparlamakla iktifa etmemiş, bilinmeyene doğru keşif ve seferler de yapmıştır.

İslâmiyet hakkında hiç de müsamahalı fikirleri olmadığı bilinen Comte de Gobineau' bile, 'Les religions et les philosophes dans l'Asie Centrale' (Paris, 1865) adlı eserinde, İslâm'ın ilme verdiği değer konusunda şunları söylemek mecburiyetini kendinde hissetmiştir: "... Muhammed doktrininin fikrî gelişmeleri doğrudan doğruya engellediğini ispat etmek isteyenlerin düşüncelerini kabul etmek çok güçtür. Bu fikrin aksi, daha büyük bir kolaylıkla müdafaa edilebilir. –Bilginlerin mürekkebi, şehitlerin kanından daha kıymetlidir.– formülünü ifade etmiş olan bir dinin, insan zekâsının çalışmasına karşı olduğu söylenemez. Muhakkak olan bir şey varsa, o da, Muhammed'in daha ilk günlerde bizzat ortaya atmış olduğu araştırma, münakaşa ve tenkit ruhunun asla kaybolmamış bulunmasıdır." (2)

Kur'ân-ı Kerîm, hayatta müslümanların yaşayışına kılavuzluk edecek eşyanın fikren tanınması (yani ilim) meselesi üzerinde ısrarla durmuştur. Kur'ân-ı Kerîm bilgiyi üçe ayırmaktadır. Birinciye 'ilim', ikinciye 'zan' ve üçüncüye 'hars' demiştir. Kur'ân'da geçen ilim sözü, kesin bilgi anlamındadır. Kur'ân müşahadeye önem vermekte olduğu gibi, duygularla beraber aklı da zikretmeyi ihmal etmemiştir. (3)

(2) Haydar Bammat: İslâmiyetin Manevî ve Kültürel Değerleri. Tercüme: Bahadır Dülger. Ankara, 1963, 79.s.

(3) Hüseyin Atay: Kur'ân'da Bilgi Teorisi. A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XVI, 1968, 166-167, 170.ss.

Kur'ân-ı Kerîm'de müşahade ve akla dayanan bilgiye ilim denmiştir. Bu itibarla, İslâmiyet ile bilginin ve ilmin bağdaşmadığı fikri üzerinde durmak taassup ve mânâsızlık olur. İnsanı yanlış teşhislere, tahriflere ve sakat değerlendirmelere götürür. Böyle bir iddia, İslâm dininin esaslarına aykırı olacağı gibi, tarihî tecrübeye ve hâdiselere de ters düşer.

Tarihî tecrübe ve hâdiselere ters düşer dedik... Zirâ, İslâm kültürünün Hristiyan Avrupa'ya ayrıca nasip verdiğini de bu arada unutmamak gerekir. Hristiyan Avrupa, İslâm dünyası ile aralarında devam edegelmiş olan dinî ayrılığa rağmen, uzun müddet İslâm kültürü ile beslenmekten geri kalmamıştır.

Madde-ruh dengesini kurarak eski çağ kültürlerini, yeni ve yüksek bir medeniyet terkihiyle, yeni çağlara ulaştırma şerefi Hristiyanlara değil, İslâmiyete ve onun kültürüne âittir.

Bilindiği gibi, batı medeniyeti, Rönesans'tan önce ve sonra olmak üzere, karakter itibariyle birbirinden farklı iki durum gösterir. Rönesans'tan önce din ve hukuk müesseseleri mevcuttur; ancak müspet ilim yoktur.

Burada üzerinde önemle durulması gereken husus, bu devrede Hristiyan dünyasının teolojisi ve felsefenin dışında bir bilim hayatına sahip olmadığıdır. Hristiyan kilisesinin gözünde en yüksek, en geçerli ve lüzumlu bilim teolojidir; diğer bilimler ise, ancak Hristiyanlığın hakikatlerini dünyaya yaymak üzere dinin hizmetine girdikleri ölçüde değerli ve meşrudurlar. IX. Gregorius'un dediği gibi, bütün bilimlerin, başta felsefe olmak üzere –teolojiye hizmet ettikleri ölçüde Hristiyanlar tarafından öğrenilmelerine izin verilebilir.-(4)

Rönesans ise, müşahade vasıtasıyla, eksik olan müspet düşüncüyü geliştirmiş ve batı medeniyetini hayrete şâyan bir dinamizmle mücehhez kılmıştır. Burada şunu sormak gerekir. Müşahade, tecrübe, bir kelime ile müspet ilim nereden gelmiştir. Batı dünyası, XV. asra kadar bunları ortaya koymak şerefine ulaşamamışken, daha sonra, iki yüz senelik bir zaman içerisinde batının bu esprisi ortaya nasıl çıkmıştır? Bunun cevabı, Sicilya, Endülüs ve Haçlı Seferleri yoluyla Avrupa'nın İslâm dünyasını, tefekkür ve müspet ilimleriyle tanıyarak kendine aktarmasında aranmalıdır.(5)

Batı medeniyeti yalnız Yunan ve Hristiyan düşüncesinin değil,

(4) Hüseyin Batuhan: Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişmesi, I. İstanbul, 1959, 206.s.

(5) İbrahim Kafesoğlu: Türk Medeniyeti ve Batıya Tesirleri. Türk Yurdu, I (1), 1959, 23.s.; Orta çağ Türk-İslâm Dünyasında İlim ve Batıya Tesirleri. Türk Yurdu, II (8), 1960, 17-21.ss.

İslâm tefekkürünün ve ilminin de tesirlerini fazlasıyla taşımaktadır. Öyle ki, XVI. ve XVII. asırlara kadar İslâm medeniyetinin müspet ilimlere âit ana kitapları Avrupa üniversitelerinde, lâtince tercümeleriyle ders kitabı olarak okutulmuştur. Fârâbî, İbni Sinâ, Harezmi, İbni Baçe gibi birçok İslâm filozof ve âlimleri, isimlerinin Avrupa dillerinde aldığı şekilleriyle, Avrupa medeniyetinin malı olmuştur. İbni Rüşd müslüman dünyasında sadece bir filozoftur. Avrupa'da ise aynı zamanda bir felsefî mektebin, bir fikir cereyanının (Averroisme = İbni Rüşdcülük; İbni Rüşd'e batıda Averreós denildiği için, İbni Rüşd felsefesine de bu ad verilmiştir.) da kurucusudur. Rönesansın tanınmış mütefekkirlerinden Bacon, –Yunan medeniyetini öğrenmek için İslâm medeniyetini, Aristo'yu anlayabilmek için de İbni Sinâ ve İbni Rüşd'ü tetkik etmek ve dolayısıyla Arapçayı öğrenmek mecburiyetindeyiz– demiştir.⁽⁶⁾

İslâm dininin bilgi sahasındaki ilerlemelere engel teşkil ettiğini iddia edenler; batının ilim, tıp, matematik, coğrafya, felsefe ve benzeri konularda İslâm âlimlerinden faydalanmalarını nasıl izah edebilirler? Bu arada Haçlı Seferlerini de iyi teşhis etmek gerekir. Dinî sebeplere bağlanan bu seferler neticesi, haçlılar, müslümanların harp ve hükûmet tarzı, sanat ve edebiyatı hakkında öğrendikleri yeni bilgilerle ülkelerine dönmüşlerdir. Ayrıca, haçlılar doğuda, o zamana kadar bilmedikleri yeni mâmuller ve mallar görmüşler ve batının henüz cahili olduğu bir teknikle karşılaşmışlardır. Doğu memleketleri mal ve mâmullerinin kesif bir şekilde Avrupa pazarlarına akması, ziraatte, sanayide ve el sanatlarında yeni usul ve tekniklerin kabul edilmesi, Haçlı Seferleri'nin Avrupa yönünden güzel ve kazançlı neticeleridir. Avrupa'nın bu seferlerden en büyük kazancı ise, kültür sahasında çıktığı aydınlık olmuştur. İslâm medeniyeti ile karşı karşıya gelen Avrupa, karşılaştığı bu medeniyetin çehresinde, kendi cehâlet ve taassubunu görerek silkinip uyanmış ve kendini yenilemiştir.

Batı skolastiğinin, Rönesans öncesi ve sonrası olmak üzere, karakter itibariyle iki farklı durum gösterdiğini daha önce ifade etmiştik. VI. asırdan XII. asra kadar devam eden birinci skolastik, esas itibariyle teolojiden ibarettir. XII. asırdan XVI. asra kadar devam eden ikinci batı skolastiğine Avrupa'nın 'Birinci Rönesansı' da denilebilir. Avrupa, XVI. asırda büyük Rönesansına girmeden önce, bu birinci Rönesansın dört yüz sene içerisinde İslâm ilim, felsefe ve kültürünün uzun çıraklık devresini yaşamıştır. Tarihî realite de ortadadır ki, bu uzun çıraklığı yaşamamış olsaydı, Avrupa XVI. asırda başlayan büyük Rönesans hareketine herhalde

(6) Osman Turan: Türkiye'de Manevî Buhran, Din ve Lâiklik. Ankara, 1964, 176-177.ss.

giremezdi.

*

Bütün bu tespitlerin ışığında, duygu ve düşüncelerimizi ifade etmek isteriz ki:

Yetişmekte olan vatan evlâdlarına, Türk gencine, bilgi ve ilmin en büyük kuvvetimiz, imânımızın kaybetmeyeceğimiz yegâne servetimiz, haysiyet ve namusun delinmez kalkanımız olduğunu öğretmemiz lâzımdır.

Onları, millî gurur, millî şahsiyet, millî kültür, tarih ve imânla şuurlandırmamız lâzımdır. Onları millî ve dinî zenginlikleri ile barıştırmamız lâzımdır.

Onlara, bizi biz yapan millî ve manevî mukaddeslerimizi anlatmamız, Türk olduklarının büyük hazzını ve şerefini tattırmamız lâzımdır...

İNSAN DÜŞÜNÇESİNDE GURBET MEFHÛMU-3

Ayşe Göktürk TUNCEROĞLU

Gurbet defterini açtığımız mevsime döndük, geri geldik. Zaman durmuyor. Hiç durmadı ki zaten. Acaba gurbet bahsinde bir arpa boyu yol gittik mi?

Hangi bahiste bir arpa boyu yol gittik?!

Mevlâna "Yol pek kısa, amma yolcu pek tembel!" der. Belli ki biz de o "tembel"lerdeniz. Gidenler vardır, kalanlar vardır. Ve yol vardır. Faruk Nafiz nasıl başlar söze:

*Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
Gidiyorum, gurbeti gönlümde duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.*

.....
*Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.
Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine,
Yol, hep yol, dâimâ yol... Bitmiyor düzlük yine.*

"Yolcu ile Arabacı"nın muhâveresini hatırlıyor musunuz.

*-Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı?
-Henüz bana "Yolunun sonu budur!" denmedi,
Ben ömrümü harcadım, bu yollar tükenmedi.*

Yolcu acele etmektedir:

*-Atları hızlı sür ki köye pek geç varmasın,
Nişanlımın gözleri yollarda kalmasın.*

O zaman arabacı şu zehir gibi karşılığı verir:

*-Düştüğüm yollar gibi sonsuzdur benim tasam,
Bekleyenim olsa da râzıyım kavuşmasam...*

Bekleyeni olmak... Bir bekleyenimizin olduğu yer mi "vatan"dır acaba?

Ve yol... Bizi sevdiklerimizden ayıran da yoldur, onlara kavuşturan da yoldur.

Gurbete çıkaran da yoldur, gurbetten sılaya döndüren de yoldur.

Yolcu, nişanlısına bir an önce kavuşmak için acele etmektedir. Öyleyse, gurbetin bir karşılığı "sevgiliden uzak olunan yer". Vatan ise sevgilinin yanı... Âşık, sevgilinin bulunduğu yerde mutludur, onun olmadığı mekân ona ancak sıkıntı verir.

Zülf-i Leylâ'dır çeken Mecnûn'u sahradan yana.

Leylâ'nın aşkı, Mecnûn'a çölü vatan tutturmuştur.

Toroslar'ın Karacaoğlan'ı gurbete giden kızların ardından hasretle seslenir:

*Akça kızlar göç eyledi yurdundan
Koç yiğitler deli oldu derdinden.*

Ama bâzen de yiğitler sevgili yüzünden gurbete çıkar:

*Hey ağalar bir onulmaz derdim var,
Olur olmaz yere açamıyorum,
Bir yâr için çıktım gurbet illere,
Terk edip sılaya geçemiyorum.*

Sonra o yiğitler bir gün haber gönderirler:

*Karac'oğlan der ki gümânım yoktur,
Gayri rakiplere amanım yoktur,
Sılaya varmaya dermânım yoktur,
Nazlım beklemesin yollarımızı.*

Diyeceksiniz ki, "Sılada bıraktığı sevgilisini unuttu, gittiği yerde başka bir güzele gönül verdi de, böyle haber gönderiyor." Ama hayır...

*Hazeli de Karac'oğlan hazeli,
Dökiöldü dalların gülü gazeli,
Gurbet ilde n'eylemeli güzeli
Yol ver dağlar ben sılaya gideyim.*

Toroslar'ın her dem âşık şairi sevgiliyi de vatanda istemektedir. Vatan ve sevgili, ikisi bir arada olursa mutluluk tamam olacaktır. Yahya Kemal:

*Gurbetten, uzun yolculuk etmiş dönüyordum.
İstanbul ufuktaydı.*

diye başladıktan sonra sözü şöyle bağlar:

*Bir saltanat iklimine benzer bu şehirde,
Hulya gibi engin gecelerde,
Yıldızlara karşı,
Cânanla beraber,
Allah içecek sıhhatı bahşetse...
Bu kâfi!...*

Asırlar değişir, bu konu aynı kalır. Hem sevgiliden, hem de doğup büyüdüğü memleketinden ayrılmak zorunda kalmanın katmerli dert olduğunu, bir de onsekizinci yüzyılın Râsih'inden dinleyelim:

*Yârdan mehcûr iken düştük diyâr-ı gurbete
Dehr gösterdi bize hicrân hicrân üstüne.*

Hancı ile dertleşen bir başka yolcu Bekir Sıtkı'dır:

*Gurbetten gelmişim yorgunum hancı,
Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş...
Aman karanlığı görmesin gözüüm,
Beyaz perdeleri ger yavaş yavaş...*

Ve anlarız ki, bu dertli yolcunun sılada bir sevdiği vardır; elinde de yarısı yırtık bir resmi... Sevdiğinden ayrılmak zorunda kaldığı için yollar, yolculuk, gördüğü şehirler ona o kadar sıkıntı vermektedir.

Hâsıl-ı kelâm, sevgiliden uzak kaldığımız yer gurbettir.

Peki, sevgili kimdir?

Mecnûn Leylâ yüzünden çöllere düşmüştür amma sonra gelip kendini bulan Leylâ'yı tanımaz:

*Ger men men isem nesin sen ey yâr
V'er sen sen isen neyem men-i zâr*

Bu noktada karşımıza, tasavvuf düşüncesinde "gurbet" anlayışı çıkmaktadır.

Sevgiliden uzak olunan yerin gurbet olduğuna karar verdik. Tasavvufta en büyük sevgili Allah'tır. Vatan Allah'ın yanıdır. Beşerî aşk da ilâhî aşk yolunda basamaktır.

Mecnûn önce Leylâ'nın hasreti ile yanıp tutuşmuş, onun aşkı ile çöllerde düşmüşse de sonunda "Bana Leylâ değil, Mevlâ gerek" olgunluğuna yükselmiş, çölde kendisini bulan Leylâ'yı "Leylâ bendedir, ya sen kim-sin?" diye tanımamıştır bile. Bizim güzellere doyamayan Karacaoğlan bile şöyle seslenir bir gün:

*Karacaoğlan der ki adım öğerler,
Ağı oldu yediğimiz şekerler,
Güzel sever diye isnad ederler,
Benim Hak'tan gayrı sevdiğim mi var?*

Tek varlık Allah'tır ve kâinattaki herşey, her cisim, her insan Allah'tan bir tecellidir. Mutasavvıflar baktıkları herşeyde Allah'ı görür. İşte Yunus Emre:

Her kancaru bakarısam oldur gözüme görünen

İşte Molla Câmî:

*Ben bilmez idim gizli âyân hep sen imişsin,
Canlarda vü tenlerde nihân hep sen imişsin,
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben,
Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin.*

Tek varlık Allah'tır, herşey ondan bir parçadır. Parçalar toplanmayı ister, ayrıldıkları, koptukları varlığa kavuşmayı ister. Tasavvufta kâinat bu hasret üzerine kurulmuştur. İnsan bu hasretliğin bitmesi için acele etmektedir. Yine Yunus'a kulak verelim:

*Bu dünyaya gelen kişi âhir yine gitse gerek
Misafirdir, vatanına bir gün sefer itse gerek.*

İnsanoğlu bu dünyada misafirdir, vatanına dönecektir. Yunus:

*Düşdi önüme hubbü'l vatan, gidem hey dost deyü deyü
Anda varan kalur heman, kalam hey dost deyü deyü*

diyerek dünya misafirhânesinden evine, vatanına döneceği günü sabırsızlıkla beklemektedir.

Misafir gittiğimiz evde ne kadar itibar görüp rahat etsek de kendi evimizi özleriz, insan en ziyade kendi evinde rahattır. Dünya misafirliği-mizde her türlü nimet ile müzeyyen de olsak, ruh asıl evini, vatanını ara-maktadır. O vatana göçen ebedî olarak orada dostuyla birlikte kalır. "Dost" Allah'tır.

Divan edebiyatımızın mutasavvıf şairi Fuzûlî dünyada kendisini na-sıl yalnız, kimsesiz hissediyor, bakın:

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge,
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı.*

Bu kadar kimsesiz olduğumuz yer gurbet değil de nedir?

Asıl vatan Allah yanı, bu dünya gurbet yeri. Dolayısıyla ruh bu dün-yada ızdırıp çekmekte, vatanına kavuşacağı günü özlemekte. Vatanına, yâni sevgilisine... Mutasavvıflar ölümü sevgiliye kavuşturan mutlu bir olay olarak görmüşlerdir. Mevlâna ölümüne, "şeb-i arus" der: Dügün gece-si... Bu düşünce ölümü son derece yumuşatır, güzelleştirir. Ölümü acı son olmaktan çıkarır. Aksine başlangıç yapar. Cüneyd-i Bağdadî'nin ölürken son sözü "Bismillahirrahmanirrahim" olmuş! Başlangıç...

Evet, tasavvufta dünya gurbettir. Mevlâna'nın "Mesnevi"si nasıl baş-lar bilirsiniz:

*Dinle, neyden kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede
Der, kamışlıktan kopardılar beni
Nâlişim zâr eyler merd ü zeni.*

Ney insanı temsil eder. İnsanın şikâyeti ayrılıklardır; o, ney çubuğu-nun kamışlıktan, sazlıktan koparıldığı gibi Allah katından alınıp dünya gurbetine atılmıştır, inlemektedir. Ney güzel ses çıkarır. Yanık bir ses... Kerâmet o çubukta değil, onu üfleyen nefestedir. Yâni insanda... Neyzen olmak kolay değildir. İnsan neye üfleyerek, içindeki, gönlündeki ilâhî aşk ateşini, dünya gurbetine düşmekle yanmaya başlayan ayrılık ateşini boşaltır. O yüzden neyden o kadar yanık, tesirli, dokunaklı ses duyulur. Yakup Kadri dünyaya gelmekle başlayan ayrılık sıkıntısını, gurbet acısı-nı dile getirirken "Doğduğumuz gün, işte bunun için ağladık." diyor. "Güldüktü de!" diyenlere ise şu karşılığı veriyor: "Evet o gülüş henüz bır-aktığımız cennetin yâdı idi. İlk vatandan o hafif ışık dâimâ yüzümüzde kaldı."

Batılı psikologlar bu ayrılık sıkıntısını doğum anı ile başlatıyorlar. İlk ayrılık sıkıntısı doğumda anne vücudundan ayrılmakla başlıyor ve her

ayrılık tecrübesinde şiddetini artırıyor. Freud'a göre ayrılık sıkıntısının sebebi "sevilen varlık"tan uzaklaşmadır. Bir başkası şöyle diyor: Beşik-ten ötesi gurbet! O halde bütün dünya gurbet... Bütün dünya bir dâüssıla ortamı... O halde daimî bir sıla hasreti içinde yaşıyoruz.

O halde neden ölüm söz konusu olduğunda "Allah gecinden versin!" duasında bulunuyoruz? Neden ölenlerimiz için ağlıyoruz? El açıp duâ ederken, kendimize ve sevdiklerimize neden uzun ömürler diliyoruz? İnsan "sıla"ya kavuşmaktan imtinâ eder mi? "Vatan"a gidişin gecikmesi için dua eder mi? "Gurbet"ten bir an önce kurtulmayı, "sevgili"ye kavuşmayı istemez mi?

Ölümden neden korkuyoruz?

Yahyâ Kemal şöyle cevap vermiş:

*Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı zor.*

Ona göre:

*Cihan vatandan ibârettir itikadımca.
Budur ölümden benim çerçevem, murâdımca:
Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir,
Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir,
Şerefli kubbeler iklimi Marmara'yla Boğaz,
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmeyen bir yaz.
Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerlerimiz,
Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz,
İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dinin
Zaman zaman da Nevâ-Kâr'ı doğsun İtrî'nin.
Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
Tahayyülümde vatan kalsın eski haliyle.*

Ona göre, ölüm vatandan ayrılış, gurbete çıkış, yabancı bir âlemde bir gece... Halbuki Yunus diyordu ki:

*Bu dünyaya gelen kişi âhir yine gitse gerek
Misafirdir, vatanına bir gün sefer itse gerek.*

(Devam edecek)

GÖRDÜKLERİM-DUYDUKLARIM-OKUDUKLARIM

Kemâl Y. AREN

"YOLCU NEREYE GİDİYORSUN?"⁽¹⁾ – "MISIRLI SİNUHE"⁽²⁾ – ve MİNA URGAN'ın ANILARI⁽³⁾

Siz kitabı nasıl okursunuz bilmiyorum ama ben, sırasında, üç-dördünü bir arada yürütürüm. Burada özel bir gruplama olmaz hâliyle, tesâdüfler yön verir. Bu defa da öyle oldu.

"*Yolcu'nun yeni baskısı, bakayım nasıl olmuş?*" derken bir de baktım sayfalar arka arkaya çevrilmeye başlamış. Daha önce iki mi, üç mü okumuştum bilemiyorum ama anladım ki bir dördüncüyü de zevkle okuyabileceğim. Aslında bir zamandan beri Sâmiha Anne'nin eserlerini yeni baştan okumaya başlamıştım. İbrahim Efendi Konağı, Boğaziçi'nde Târih... devam edip gidiyordu ama sıra "*Yolcu*"da değildi. Osmanlı Asırları'ndaydı. Olsun varsın, ne olacak, kendi yaptığım bir sıralamayı bozabilirdim. Adlî'nin omuz başından 1900'lü yılların İstanbul'unu seyretmek, günümüzle mukayeseler yapmak pek de hoş oluyordu. İmparatorluk aristokrasisini, konak hayatını, sokakları, semâî kahvelerini, mesîre yerlerini ve bilhassa entellektüel hayatı (edebî muhitleri, tasavvuf çevrelerini) hâsılı ezel-ebed çizgisindeki insanı yaşıyordum.

O arada bir kitap kurdu dostum, Mina Urgan'ın kitabını okumam için antşartla benden söz aldı. Gerçi kitabı, piyasaya çıktığı günden beri gazetelerin, dergilerin tanıtım sayfalarından, ara ara köşe yazarlarının eş-dost kayırmacası olduğu satır aralarından açıkça belli olan, methiyelerinden takibediyordum. Hep övdüklerine göre eseri pek kimselerin okumadığı belli oluyordu. Her ne hâl ise, söz verdim diye aldım ve okumaya başladım. İyi ki söz vermişim: Ne ibretâmiz bölümlerle karşılaştım bile-

(1) "*Yolcu Nereye Gidiyorsun?*", Sâmiha AYVERDİ. Kubbealtı Neşriyatı. III. Baskı. İst. 1997

(2) "*Mısırlı Sinuhe*", Mika Wallari / Hale Kuntay, Türkiye Yayınevi, İst. 1955

(3) "*Bir Dinazor'un Anıları*" Mina URGAN. Yapı Kredi Yayınları. İst. 1998

mezsınız!.. Hele Mustafa Kemâl Paşa'yı anlatan kısım bir hârika!.. – Onun için diyorum ya yazarın eşi-dostu kitabı okumadan, ya da dikkatlice okumadan methetmişler diye!.. İçinde o tür sözlerin edildiği bir kitabın yazarı bir başkası, en azından adı sanı duyulmamış birisi olsaydı, bizim medya mensupları perişan ederlerdi mazaallah!.. Ama yazar Mina Urgan olunca ona farklı muamele yapıyorlar. Ben burada o bölümden alıntı yapamam, korkarım. Ama bir diğer ibretâmiz nokta: Kitapta 1950-60-72 dönemi komünistleri bütün kutsallıkları(!) ile arz-ı endam eyledikleri halde Attilâ İlhan, Kemâl Tahir Fazıl Hüsnü ve o gruptan bir tekinin dahi adı geçmiyor. Her sayfasında hoşgörüyü, idealizmi savunmasına rağmen 'Anadolu'cu' gruba duyulan bu kinin izahını yapamadım. İbret almak isteyenlere nice bin ibretler...

"Peki, bu arada *"Mısırlı Sinûhe"* bu gruba nasıl girdi?" diyeceksiniz. Arzedeyim: Bugünlerde Ramses I, Ramses II, V-VI'ya kadar çıkan eski Mısır ile ilgili seri kitaplar listelerde ilk sıralardan inmiyor. Hattâ filmlerinin de çekildiğini bir yerlerde okumuştum. Kitap zevkine güvendiğim bir dostumla konuşurken mevzu açıldı, sordum. Dedi ki: *"Canım, hani bizim zamanımızda meşhur olmuş bir roman vardı, filmi de pek tutulmuştu: Mısırlı Sinûhe!.. Onun günümüze uyarlanmış versiyonu, üstelik onun kadar başarılı da değil!"* Ama zihnime de takıldı. Kitaplığı-mı taradım. Eseri vaktiyle almış, bir kenara koymuşum, bir fırsat bulduğumda okurum diye. Fırsat işte şimdi, diye okumaya başladım, çok da hoşlandım. Eser çok güzel! Türkiye Yayınevi çoktan kapandı. Birileri bu kitabı yeniden bassa ne güzel olur!... Bugünün cidden başarılı reklam endüstrisi sâyesinde haftalarca birinci sırada kalır, diye düşündüm.

Sonradan bir köşe yazısından öğrendim ki, Mısır hükümeti bundan dört-beş yıl önce terör sebebiyle krize giren turizm sektörünün canlandırılması işini bir İngiliz danışmanlık şirketine havâle etmiş. İşte bu Ramses I-II-III...v.s. roman serisi ve bu seri üzerine yapılan neşriyat bu kampanya zümresindenmiş. Anlaşılan: Edebî yönü kısır, propaganda yönü kuvvetli bir dizi...

Biz okurlar da kimlerin elinde, nelere âlet ediliyoruz, bir bakar mısınız?..

Neyse, o kısmı üzerinde sonra dururuz, ama Mısırlı Sinûhe, cidden mükemmel bir esermiş. Finli yazar Mika Waltari, Mısır'ın Ramses'ten hemen önceki zamanı almış, bu tarihi dekor içinde insanın ezeli ve ebedî kaderini ne güzel işlemiş! Bir de benim ilgimi çeken şurası oldu: O uzak ülkenin yazarı, kahramanının ağzından, Suriye'yi şu satırlarla anlatıyor:

"Siz Suriye! İşte böylesiniz: 'Sinsi, riyâkâr ve kancık! Nesiller gelip geçecek, devletler yükselip yok olacak, ama o güzel memleketiniz daimâ kalacaktır. Kırmızı yamaçlarının eteklerinde beyaz duvarlı sahil şehirleriniz daimâ parlayacak!'"⁽⁴⁾

Peki bu üç eserin ortak yanı var mı?

Elbette!..

Ortak payda: İNSAN

Birincide: Aslını arayan insanın bu âlemdaki ezeli yolculuğu hikâye edilmiş. Sağlam ölçülere oturtulmuş fikirler, mükemmel bir üslûp içinde bir hayat nizâmı olarak önünüze konuyor.

İkincide: Kendini dinazor derekesine indirmekten mazoşist bir haz duyan insan var. Bu da bir tecellî, bu da bir üslûp!..

Üçüncüde ise: Tarihin bilinmez devirlerinde de aynı "Yolcu Nereye Gidiyorsun?" daki kafiye: İhsaslarıyla, ihtiraslarıyla, behîmî ve ulvî yanlarıyla insan.

.....

Ben bu tesadüften pek hoşlandım.

SEGÂH PEŞREV / Bir İttihat Terakki Romanı.⁽⁵⁾

Eser, "*Bir ittihat Terakki Romanı*" ibâresiyle ilgimi çekti. Yazarını tanımıyorum. Ama dili sağlam, tekniği kusursuz.

Olay, 1909-1910 yıllarında bir Anadolu kasabasında geçiyor. Adını bilhassa vermemiş herhalde. Zira ele aldığı sosyal doku, o yılların Anadolu'sundaki her kasabaya uyar. Bana yine de Tokat dolaylarını düşündürdü, nedense... Hani Cahit Külebi, "*Hikâye*" adlı şiirinde 'Benim doğduğum köyleri/ Akşamları eşkiyalar basardı./ Ben bu yüzden yalnızlığı hiç sevmem.' der ya, ondan belki. Akşamları eşkiyaların bastığı köylerin ve zamanların hikâyesi SEGÂH PEŞREV!... Eşkiya ile işbirliği yapan sütü bozuk zâdegân, rüşvet ehli parti müfettişleri ve onların elinde namuslu kalmaya çalışan boynu bükük mâsum-mazlum insanlar! Korkak, yılgın, âciz insanlar. İçlerinde öyle heykeli dikilecek kahraman yok. SEGÂH PEŞREV bu çevrenin ve bu insanların dramını işliyor.

İbretle okunup zevk alınabilecek bir eser.

(4) a.g.e. s.444

(5) "*Segâh Peşrev*". Hülûsi YAZICIOĞLU. Ayışığı Kitapları. İst. 1999

SENİ SANA ANLATMAK⁽⁶⁾

Hikâye zor san'at! Romana benzemez.

Onun için de edebiyat dünyasında gerçek hikâyeci çok azdır. Hikâyeci sıfatıyla isim yapanları dikkatle inceleyin aslında ya röportaj ya da hâtırat yazarı olduklarını görürsünüz. Hele günümüzde bir kısmı var ki kendi çarpık çurpuk bunalımlarını, hezeyanlarını hikâye olarak önümüze sürmüyorlar mı dehşetli öfkeleniyorum. Elimde değil, ne yapayım?...

Bana sorarsanız "*Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi*"nde kendini kabul ettirdiğini düşündüğüm isimler iki elin parmaklarını bile tamamlamaz: Reşat Nuri, Halide Edib, Sâmîha Ayverdi, Sait Faik, Haldun Taner, Ahmet Hamdi Tanpınar, Tarık Buğra. O kadar işte...

Şimdi bunlara bir isim daha ilâve ediyorum: Osman Çeviksoy!

Son neşrettiği kitabı: SENİ SANA ANLATMAK.

M.E.B. Yayınları arasında ödüllü bir eser olarak yayınlanmış. Bilirsiniz bakanlık yayınlarının öyle reklamı falan yapılmaz, her kitapçada bulunmaz, kendi yayınevleri vardır, oralarda görür, beğenir ve alırsınız. Çok ucuzdur ama çok da zahmetlidir. Kitap okuyucusu da çok nazlıdır, ancak yüzde biri o zahmete katlanır.

Her ne hâl ise...

Çeviksoy'un dili çok güzel. Tekniği mükemmel. Yazırı tebrik ediyorum.

ALIP - VERDİĞİM NEFESLERDEN UTANIYORUM:

Ciğerlerime çektiğim hava bir süre bana misafir oluyor.

Elindeki oksijen hediyesini bırakıp, bana külfet olan karbonmonoksit, karbondioksit vb. zararlıları alıp bedenimi terk ediyor.

Misafirimin âlîcenaplığına bakar mısınız?..

Elinde hediyesiyle geliyor, giderken de bana zahmet olmasın diye muzahrefatı alıp gidiyor.

Ve,

(6) "*Seni Sana Anlatmak*". Osman ÇEVİKSOY. M.E.B. Yayınları. 1999

Ben, ondan daha da fazlasını bekliyorum:

İçimdeki diğer fesat unsurları: Kinleri, öfkeleri, nefretleri, şehvetleri, hırsları... hâsılı ne kadar nabadîd ama muzır nesne varsa onları da alıp gitmesini bekliyorum.

El insaf!.. El insaf âdemoğlu...

Bulduğuna şükredeceğine, daha, daha, daha... diyorsun.

Doğru.

Nefeslerin alıp götürdüklerine binlerce şükür. Ya geldiği gibi gitseydi!.. Elindekini bırakmasa, bendekini alıp gitmeseydi!...

Elindeki, nimetlerin güzellerinden bir güzel!. Göze gider, görme hassamı çalıştırır; dile gider derdimi anlatmama vesile olur; ele ayağa gider hareket olur; ve dahi...

Peki, ben bunlarla ne yapıyorum? Efendim?...

Ben göz ona derim ki Hakk'ı göre.

Ben söz ona derim ki Hakk'ı söyleye...

Ben el ona derim ki Hak için tuta.

Ben ayak ona derim ki Hakk'a vara.

Peki seninkiler?... Seninkiler nereye gidiyor Kemâl Efendi?....

Bunu idrak ettiğimden beri alıp verdiğim nefeslerden utanır oldum.

Rabbim, af dilemeye bile mecâlim yok!..

Lûtfuna kaldım, merhametine kaldım. İnâyet senden Allahım!..

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

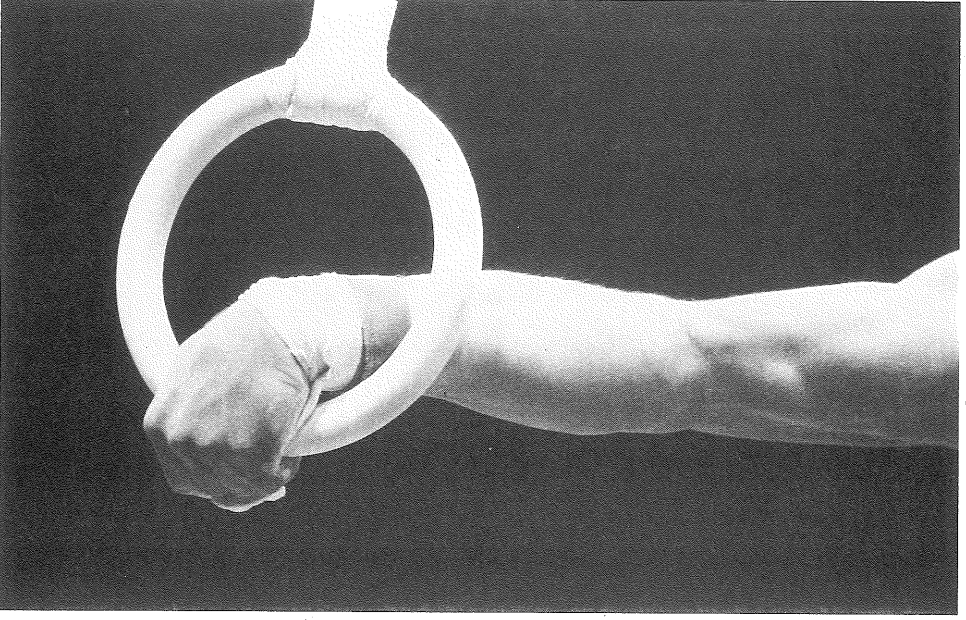
KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamahgil Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

Gelecek kontrolü

Gerçekleştirilen her hareket, atılan her adım ölçülemeyen riskleri; planlananların dışında gerçekleşen her oluşumsa geri dönülmesi mümkün olmayan sonuçları doğurur.

Universal Sigorta, taşınan risklere ortak oluyor, evrensel sigortacılık anlayışı doğrultusunda çözümler üretiyor.

Universal Sigorta bir **Türkpetrol Holding** kuruluşudur.

**UNIVERSAL
SİGORTA**

Muallim Naci Caddesi No: 100 80840 Ortaköy / İSTANBUL
Tel: (0212) 227 52 22 (PBX) Fax: (0212) 227 52 45

Beşler'den yepyeni bir sosıs... Beşler Karnaval

Beşler damak zevkinize yepyeni bir
lezzet armağan ediyor: Karnaval...

Türkiye'de ilk kez çift dolüm tekniğiyle
hazırlanan iki ayrı lezzet; Özel Soslu
ve Kaşarpeyniri katkılı sosisler.

"Yenince Beşler yenir."

Demir Hayat'ı "Demir Ok"larla ördük

Demir Hayat'ın kadrosu demir gibi sağlam, mesleğini seven elemanlardan kurulu...

Bu kadroyla Demir Hayat, azami müşteri tatmini ve kaliteli hizmeti ilke edinmiş ve pek çok "ilk"e imza atmış, güçlü bir kuruluş oldu.

DEMİR HAYAT

Büyükdere Caddesi 122/B Esentepe İstanbul
Tel: (0212) 288 68 51 Fax: (0212) 274 65 85